

„még ők kérdezik, hol van az én Istenem”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HONAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 17. (607.) SZÁM — SZEPTEMBER 10.

ára 2 lej

Balla József: Anyókák

POMOGÁTS BÉLA

Magyar irodalom Erdélyben

Személyes bevezetés a gyergyószárhegyi eszmecseréhez

Megtisztelő feladatnak tartom, hogy a gyergyószárhegyi írótalálkozó ebben az esztendőben napirendjére tűzte az elmúlt időszakban – eddig három kötetben – megjelent és még befejezetlen irodalomtörténeti munkám megbeszélését. (A negyedik kötet, amely a nyolcvanas években kezdődő és máig tartó irodalmi folyamatokkal foglalkozik, ugyanis még munkában van, és megjelenése csak a következő esztendőben várható.) Megtisztelő a választás és a meghívás, hiszen most azok fognak munkámról véleményt mondani, akiknek tevékenységével összefoglalásom foglalkozik. Szeretnék minden szorongás nélkül dialógusba kerülni velük, hiszen számomra ez az alkalom, mondhatnám, ünnepi: kevés irodalomtörténésznek adatik meg az a lehetőség, hogy munkájáról azok mondjanak véleményt, akiknek működése ennek a munkának a tárgyát képezi. Örülök ennek az alkalomnak, és bízom abban, hogy a jelen tanácskozás eredményeit kellő szellemi haszonnal tudom érvényesíteni irodalomtörténeti összefoglalásom befejezése során.

Talán szabad személyes visszatekintéssel kezdenem. Erdélyi írókat, így Áprily Lajost, Reményik Sándort, Tamási Áront, Nyíró Józsefet, Dsida Jenőt természetesen már középiskolás koromban is olvastam. A budapesti piarista gimnáziumban végeztem tanulmányaimat, és ebben az iskolában volt némi respektusa az erdélyi irodalomnak – Dsida Jenő versei például már akkoriban eljutottak hozzám, midőn a nevét is megpróbálták kitörölni az irodalom emlékezetéből. Negyedéves egyetemi hallgató voltam a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán, midőn 1956 szeptemberében szakdolgozati témát kellett választanom. Az erdélyi magyar irodalom iránt kibontakozó érdeklődésnek akkor tűntek fel az első jelei, ezeknek a hatása állott az én választásom háttérében is. Szerepe volt ebben az 1956 őszi kibontakozó ellenzéki közszellemnek és nemzeti felbuzdulásnak is. Így esett, hogy szakdolgozatom tárgyául Kuncz Aladárnak, a *Fekete kolostor* írójának munkásságát választottam. Akkor már ismertem a nagy híró emlékiratot (vagy regényt – ahogy tetszik): otthon megvolt a családi könyvtárban, minthogy anyám fiatal orvosként azon a klinikán dolgozott, ahol a májrákban szenvedő Kuncz Aladár meghalt (anyám így övele személyesen találkozott). De talán nem is ez vezetett el Kunczhoz, inkább az ő irodalomszervező munkája iránt táplált érdeklődésem, mint hogy az *Ellenzék* című kolozsvári napilap irodalmi rovatának, majd az *Erdélyi Helikonnak* a szerkesztőjeként igen sokat tett a Trianon után kibontakozó erdélyi magyar irodalom létrehozása érdekében. Engem pedig elsősorban ennek az irodalomnak mint szellemi és nemzeti intézménynek a kialakulása és működése érdekelt.

>>>>> folytatás a 4. oldalon

- Orcsik Roland költővel, műfordítóval beszélget Kovács Flóra
- Szőcs István: Sárgavarázs-jegyzetek
- Sigmund István: Molekulák 35.
- Petres László: Miesnap kirándulások Árkádiában
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

17

Beszélgetés Orcsik Roland költővel, műfordítóval Zenehallgatás, durván

– Harmadik köteted jelent meg tavaly. E kötet a Rozsdamaró (*Veszprém, Művészetek Háza, Vár Ucca Műhely Könyvek, 2002.*) és a Holdnak, Arccal (*Szeged, Tiszatáj könyvek, 2007*) című könyveidet követte. Emlékszel az első publikációd körülményeire?

– Igen, egy földrajz-szakos bölcsész lapban, a TÉR-ben „vesztettem el a szüzességemet”.

– Mikor kezdted el ezen, a Mahler letöltve kötetén dolgozni, mikor kezdett foglalkoztatni egy új kötete terve?

– A mahleres kötetbe bekerült versek között olyanok is vannak, amelyek az előző, a holdas kötet vége felé íródtak, ám abba már nem férhettek bele. Ezek azonban még nem a Mahlerrel függtek össze, egyszerűen csak új darabok voltak, mindegyike előzetes kötetkonceptió nélkül. Az első olyan vers, melyet Mahler zenéje hozott ki belőlem, végül nem került be a könyvbe. Feleségem karácsonyra megajándékozott Mahler II. szimfóniájával, akkor indult el a dolog. Először csak ciklust képzeltem el, később jelentkezett a kötetegész ötlete.

– A Mahler letöltve a Kalligram Kiadónál jött ki. Viszonylag sokat közölsz a Kalligram folyóiratban. Ebből adódott mintegy természetes lépésként, hogy az új köteted a Kalligramnál jelenjen meg?

– A Kalligram folyóirat a legjobbak közé tartozik, nyitott az aktuális világirodalomra, teóriákra, mer kockáztatni. Gyakran olyasmit is bevállalnak, vizuális és szövegszinten egyaránt, ami a legtöbb magyar irodalmi folyóiratban sohasem fog megjelenni. Annak ellenére, hogy a Kalligramnak is vannak jobb és vannak gyengébb számai, ez az ingadozás minden folyóiraatra érvényes, ám a Kalligram azok közé tartozik, amelyeknél a legtöbb esetben van egy vagy több olyan szál, amely az egész lapot összetartja. A Kiadó sokrétű tevékenysége ugyancsak vonzó, a legizgalmasabb verskönyvek náluk jelen-

tek meg az utóbbi időben. Én is szerettem volna egy nagyobb kiadónál szerencsét próbálni, hogy ne csak a margón létezem, hogy munkám több emberhez eljusson. Ehhez hozzájárult még barátaim biztatása is, Lanczkor Gáboré és Csehy Zoltáné, akik ott jelentették meg a könyveiket, ők segítettek a kötet szerkesztési folyamatban is.

– Az előtte megjelent könyvedben, a Holdnak, Arccalban van egy „Garfield kommentárok” című egység. Balázs Imre József írja az Élet és Irodalom Ex librisében: „A városi mitológiáktól sem járunk messze: Mahler az a 2011-es Orcsik-kötetnek, mint Garfield a 2007-esnek. Valamennyire azért mégis más – legfőképpen azért, mert Mahler zenéje valamiféle poétikai kódot, fogódzót is nyújt a költészetnek, Garfield inkább életérzést kínál, a testközpontság és a lustaság fanyar dicseretét, poétikailag pedig legfeljebb a minimalizmus, a kevés kockából felépített képregény analógiáját.” A két kötet számodra mennyire kapcsolódik össze, mennyire válaszolnak egymásnak? Amellett, hogy a Mahler letöltve (Lemezpatogás, 11-13. o.) egyik versében feltűnik egy olyan Gusztáv-megjegyzés, amely a híres rajzfilmre is utalhatna?

– Össze is kapcsolódnak, meg nem is. Sok esetben úgy érzem, tisztult a versek nyelvezete a korábbi kötetekhez képest. Kevesebb talán a ripacskodás. Ugyanakkor a Mahler semmiképpen sem akar válasz lenni a Garfieldra. Annak ellenére, hogy a Garfield-ciklus fontos az előző kötetemben, nem az egyedüli meghatározó vonása, sokkal inkább a kötetben megjelent kérdések, problémák más szinten való kidolgozása, többször az ellenpontozás technikájával. Mahler ehhez képest meghatározó szerepet kap a mostani kötetemben, kevesebb ellenpontozással, inkább az önazonosság, a hasonlóság és a különbség felől lehetne megközelíteni a figuráját. A rajzfilmes Gusztávot komolyan vettem, a név persze iróniát kölcsönöz a figurájának, ugyanakkor az

irónia nem uralja el a vers retorikáját, ami viszont a garfieldos versekben gyakran megtörtént.

– Ebben az új kötetben is van humor, de talán kevesebb, mint az előzőekben, sőt inkább erősebb az irónia. Mennyire érzékelte ezt a változást?

– A humorral az a probléma, hogy befogadói szempontból úgy működik, mint a drog, ezért a szerzők gyakran az olvasók függőségét akarják ezáltal kiszolgálni, így csökken a költemények provokatív ereje, sok esetben a humor öncélú lesz. A humornak nem kell minden kötetben, minden versben szerepet adni, ugyanígy az irónia is csak ott üt, ahol megalapozott a helye. Van, amit képes vagyok humorral láttatni, s van, amit egyáltalán nem. Pl. nem tudok nevetni a népi történetek áldozatain, viszont az elkövetőit képes vagyok karikázni. Azt hiszem, az szimptomatikus, hogy Benigni *Az élet szép* című filmjében csak a német katonák rohoghatnak. Ez persze morális probléma, de nem azt jelenti, hogy az üldözöttek életében nincs humor, s hogy az üldözőkében ne lenne tragikum.

– A Mahler letöltve megírásához egy nagyon mély kutatómunkát végeztél. Ez együtt járt szerintem egy tudatos Mahler-hallgatással. Minden, ami Mahler kapcsán elérhető volt, azt fogyasztottad, faltad. Jól látom ezt?

– Szerettem volna minden Mahlerrel kapcsolatos információt befalni, de persze, csak a töredékét sikerült. A kötet megjelenése óta kevésbé hallgatom már olyan intenzitással a zenéjét, viszont akármikor előveszem, újabb részleteket, árnyalatokat veszek észre. Örülök annak, hogy a kötet írása közbeni mohó zenehallgatás mégsem váltott ki akkora csömört, hogy Mahler nevére összeressenjen a gyomrom, mint a rétesárusnak a rétes szó hallatán. Ehhez persze távolság is kellett. Időbeli és érzelmi egyaránt.

– Ha a zeneesztétikával foglalkozó, számomra abszolút két meghatározó szerző szövegét vesszük szemügyre, Nicolai Hartmannét és Balassa Péterét, akkor mind a két szerzőnél azt olvashatjuk, hogy a zenének kitüntetett szerepe van. Hartmann mellel a szimfóniákat még kiemeli. Egyik szerző sem állítja azt, hogy egyik művészeti ág magasabb rendű, mint a másik, csak éppen a pontos, precíz mondat és a lefordíthatatlanságot húzzák alá. Valahogy a Te kötetedben is ezt veszem észre, nem át/lefordítod Mahlert irodalomra, hanem egy Mahler-élményt akarsz adni. Hogyan definiáld magad számára az irodalom és a zene viszonyát, mi foglalkoztat ebben a viszonyban leginkább?

– Ez egy disszertációs választ igénylő kérdés. De leegyszerűsítve: a zenében engem az foglalkoztat, ami inspirálni tud életem több területén, ezek közül a versírás az egyik. A művészetek egymás nyel-

Orcsik Roland

1975-ben született az egykori Jugoszláviában, Óbecsén. 1992 óta Magyarországon él. Költeményeket, esszéket, tanulmányokat, kritikákat ír és délszláv nyelvekből fordít. A kilencvenes évek végén indult *Fosszília* című irodalmi, művészeti, bölcséleti folyóirat egyik szerkesztője volt. 2010-2011-ig a *Symposion* folyóirat egyik szerkesztője volt (Sírbi Attila és Bencsik Orsolya mellett). 2011-től pedig a *Tiszatáj* egyik szerkesztője. 2004-ben Faludy-díjat, 2005-ben *Tiszatáj*-jutalmat, 2007-ben Sinkó Ervin-, 2010-ben Sziveri János-díjjal kapott irodalmi munkáiért, ugyanebben az évben Mórincz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjban részesült. Verseskötetei: *Rozsdamaró* (Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2002), *Holdnak, Arccal* (Tiszatáj, Szeged, 2007), *Mahler letöltve* (Kalligram, Budapest-Pozsony, 2011).

vére való átültetése csakis a műfordítás lehetetlenségét és kudarcát eredményezheti. Ezért pontos a meglátásod, hogy Mahler-élményt próbáltam megragadni, nem pedig nyelvi eszközökkel leutánozni, „lekottázni” a zenei művek ritmikáját, dallamvilágát.

– *Mahler életrajzába is beleástad magad, s az emlékezés és a túlélés felelőse „emléknyíró” cselekedetét is játékba hoztad. Alma Mahlert úgy mutatja Ken Russell filmje is, mint aki az áldozat és az áldozatnak beállított lét között mozog. Mahler és Alma kapcsolatát a hatalom viszonylatá-*

Bach Máté fotója

ban festi le. Ezt mennyiben tartod érezhetőnek? Ebből a kapcsolatból az emlékmegmártás érdekelt és/vagy esetleg Alma Mahler lehetséges, zenéhez kötődő kvalitása is?

– Alma Mahler-Werfel, akárcsak első férje, roppant bonyolult személyiség volt. Csupa ellentmondás. Am hozzátenném, nekem nincs közvetlen Alma és Gustav-tapasztalatom, mindaz, amit tudok, nem több a meglévő dokumentumok, értelmezések további értelmezésénél. Ez alapján nem hinném például, hogy Alma szerelmes lett volna Gustavba, később is úgy emlékezett vissza, hogy igazából a festő Oskar Kokoschka kavarta fel. Gustav viszont rajongott érte, persze, kérdés, vajon nem pusztán az általa elképzelt ideális feleség képéért. Arról nem beszélve, hogy Almának nem felelt meg a mániákusan dolgozó férj, aki alig tölt időt vele. Mahler fejében egy klasszikus, maradi és bizonyos tekintetben zsarnoki család kép lehetett: a férj odakint fát vág és vadászik, az aszszony otthon főz és gyereket nevel és nem szól be a férjnek. Ezt bizonyítja számomra Gustav levele Almához, melyet még a házasságuk előtt kapott meg. Almának le kellett mondani zenei, művészeti karrierjéről a család érdekében, pedig egyáltalán nem volt tehetségtelen. És még azt is hozzá kell tennünk, hogy Almának vol-

tak antiszemita megjegyzései, miközben két zsidó származású férje is volt. Ez lenne a szalonképes, európai zsidógyűlölet? Kérdés persze, hogy ha ennyi minden nem felelt meg Almának, akkor miért ment bele a házasságba? Talán a hatalom és a zseni-kultusz játszott itt kulcsszerepet. Am korántsem biztos, hogy ez ilyen egyszerű. Kapcsolatuk a korszak ideáinak, ideáljainak összecsapását is mutatja. Míg Mahler a zenében, addig Alma a családi szerepeket illetően volt „provokatív és progresszív”. Sokszor eszembe jut, hogy Mahler zenéje szinte szellemi esszencia, expresszív érzelmi töltéssel, de teljesen aszexuális,

talán csak a harmadik szimfóniában vannak erotikus momentumok, ám azokat is körbelengi a gyász hangulata. Ezzel szemben Alma élete csupa felfokozott érzékiség, erotikus hódítás. Ezzel persze nem azt mondom, hogy a zenében lehetetlen a nemi csábítás, sőt, a zene, akárcsak a többi művészeti ág, képes a szexuális fantázia felkeltésére, gerjesztésére.

– *E köteted kapcsán nem egyszer megjegyzi a szakma, a kritikák a kisebbségi lét tapasztalatát, egy régió szétesését, darabokra hullását az életedben. Mennyire tartod hangsúlyosnak ezt a könyved esetében? Itt elsősorban ezt azért kérdezem, mert egy ilyen olvasat nagyon eltéríthet a zenéhez való közelítéstől.*

– Hangsúlyos is, meg nem is. Ez pusztán egyik rétege a verseknek. Mert természetesen az életemnek, helyzeteimnek hatása van arra, ahogy és amiről írok. A verseim akkor is személyesek, ha olykor szerepverseket írok, ám hozzátenném, a Mahler-kötetemben van eddig a legkevesebb szerepvers. Mahler nem az én alteregóm. Félrevezető, hogy egyesek azt hiszik, egyedül a közvetlen alanyi líra hitelesítheti a költői megszólalást. Talán azért gondolkodnak így, mert a versfel fogásukat még mindig az általános iskolában tanult elképzelés uralja, hogy az

életrajz minden vers kulcsa, minden vers adekvát értelmezési térképe. Viszont ebben az esetben nem lenne szükség költeményekre, elég pusztán az életrajzokat olvasgatni. Ugyanígy fárasztó, ha valaki pusztán a szöveggel foglalkozik, abban a hitben, hogy a művészetnek, az esztétikának semmi köze a társadalmi, politikai, életrajzi kontextusokhoz, testi folyamatokhoz. Egy műalkotást nem az tesz jóvá, hogy ennek vagy annak a teóriának felel meg. Szerintem nem is az életrajz, hanem a személyesség intenzitása az érdekes. Az a személyesség, ami a befogadóban keletkezik, amikor úgy érzi, megérintette a vers, mely lehet tradicionális vagy formabontó egyaránt. Ezért lehet az, hogy Mahler, s nem mondjuk Strauss vagy Wagner zenéjével foglalkozik a kötetem, annak ellenére, hogy a zenei poétikák szempontjából ezek az alkotók összefüggnek.

– *Nyilvánvalóan ez utóbbi esetében az is közrejátszik, hogy az egyetemi kutatói munkád, a kutatási területed nyomait is keresi a szakma a szépirodalmi kötetben. Ez szerinted lehetséges?*

– Akár a lábméretem ismerete felől is olvashatja valaki a verseimet. Nem helyeztem tilos-táblákat mellém, így mindenki azt csinál, amit akar. Legfeljebb nem értek egyet ezzel vagy azzal a megközelítéssel.

– *Készülsz már a következő kötettel? Gondolkozol már rajta?*

– Igen, dolgozom új verseken, de egyelőre laza tervekkel. A mahleres kötetemmel fölépítettem egy alternatív világot, párhuzamos szintekkel. Most inkább az építkezési törmelékkel foglalkozom, azokat pakolgom kisebb-nagyobb kupacokba.

Azt hiszem, a munkáimban megtalálható valamiféle színházi, rendezői gondolkodásmód, sokszor használok például figurákat. Ezt a színházi koncept-jelleget most inkább prózában szeretném folytatni, erről azonban még korai beszélni.

– *Ha már a kulturális érintkezéseknél tartunk, visszalépünk egy kicsit oda, akkor nem felejtethjük el, hogy fordítasz is. Most milyen fordítási terveid vannak?*

– Összel jelenik meg a szerb költőnő, Ana Ristović kötete az Etna Kiadónál, Bencsik Orsolyával közösen fordítottuk. Ugyanígy ősszel jelenik meg a mahleres kötetem szerbül, Marko Čudićtyal dolgozunk rajta. Krusovszky Dénes felkért, hogy fordítsam le a JAK Világirodalmi Sorozatába a bosnyák Semezdin Mehmedinović rövidke prózakötetét, ezt jövőre végzem el. Ezenkívül szeretném lefordítani Slobodan Tišma *Bernardijeva soba* című, NIN-díjas regényét, rendkívül izgalmas mű, ám csak Mehmedinović megjelenése után csapok majd újra a műfordítás lecsójába.

Magyar irodalom Erdélyben

>>>> folytatás az 1. oldalról

A Kuncz Aladár munkásságát bemutató dolgozatom elkészült, megszereztem a tanári oklevelet, majd gyakornok lettem a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében, aztán egy őszi éjszaka zörgettek szüleim házának ajtaján: egy óra múlva már a Gyorskocsi utcai államvédelmi „vizsgálati osztály” kényszerű vendége voltam, két hónap múlva a tököli internálótábor rabja, és csak 1960 májusában szabadultam, jó egy hónappal az internálás intézményének megszüntetése után. Ezután egy esztendő rendőri felügyelet, állástalanság, pusztán a szellemi segédmunka lehetősége, majd néhány esztendő technikai tanárkodás következett, és csak 1965-ben térhettem vissza pályámra, mint segédmunkatárs az Irodalomtudományi Intézetben. Intézeti elhelyezkedésemmel pályám végre révbe ért: ma is hálával és szeretettel gondolok azokra a magyarországi és erdélyi kollégákra (a többi között Bodnár Györgyre, Czine Mihályra, Rónay Lászlóra, Kenyeres Zoltánra, Gálfalvi Zsoltra, Dávid Gyulára, Kántor Lajosra és Láng Gusztávra), akikkel mindig összekötött a közös felelősség és a sok közös tennivaló.

Az intézetben első dolgom volt, hogy kibővítssem és átírjam Kuncz Aladáról készített dolgozatomat, ez lett az első könyvem, 1968 nyarán. Némi huzavona után jelent meg a sorozatszerkesztő Bodnár György és a lektori munkát vállaló Czine Mihály hatékony közbenjárására. Ezt követve kaptam háromhetes akadémiái ösztöndíjat Romániába, a szép és tudós Erdélyi Ilonával utaztuk be az országot: Bukarest, Brassó, Marosvásárhely, Kolozsvár, végül ismét Bukarest voltak utunk állomásai. Gyönyörű téli utazás volt, 1969 januárjában, mindenütt baráti szívek vártak, és persze mindketten lelkes örömmel merültünk meg az erdélyi városok, a magyar közösségek életében. Marosvásárhely akkor még szinte színmagyar városnak számított, és Kolozsváron is boldogulni lehetett magyarul. Kuncz Aladár-könyvem híre mindenütt megelőzött, mindenki szövetségesként fogadott, akkor ismerkedtem és barátkoztam össze Szemlér Ferencel, Méliusz Józseffel, Kós Károllyal, Kacsó Sándorral, Sütő Andrással, Kányádi Sándorral, Beke Györggyel, Kántor Lajossal és Láng Gusztávval még korábbi budapesti látogatásaik alkalmával kötöttem barátságot. Könyvem elsősorban a „transzilvánista” irodalomról adott képet, akkoriban ez még kihívó újdonságnak és szinte ellenzéki gesztusnak számított, minthogy a hivatalos romániai magyar irodalomtörténet-írás szinte csak az egykori *Korunk* körül gyülekező baloldali irodalmat ismerte és ismerte el.

Engem valójában a Kuncz Aladáról írott könyvem és annak erdélyi fogadtatása kötelezett el az erdélyi irodalom, egyáltalán az erdélyi magyarság ügyé-

nek. Első könyvem óta harminckét erdélyi vonatkozású saját munkám és mellettük negyvenegy általam szerkesztett erdélyi vonatkozású kötet, tehát összesen hetvenhárom kötet került az olvasó elé. És természetesen könyveim jelentek meg a magyarországi, a felvidéki, a délvidéki (vajdasági) és a nyugati magyar irodalomról is. Valójában – a csíkszeredai kiadó baráti felkérése mellett – erdélyi vonatkozású könyveim biztattak arra, hogy egyszer, a sok-sok részlet feldolgozásán túl összefoglaló keretben mutassam be az erdélyi magyar irodalom közel egy évszázados élettörténetét. Könyvem ennek a biztatásnak köszönheti elkészülését.

A hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek közepéig minden esztendőben több alkalommal is jártam Erdélyben: akadémiai ösztöndíjjal vagy baráti látogatás keretében, felkeresve olyan történelmi fontosságú városokat, településeket, mint Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, a székely városok, Brassó, Temesvár, Gyulafehérvár, Torda, Nagyenyed, Torockó, Dés, Szamosújvár és Déva. Mondhatom, bejártam Erdélyt, mint valamikor Kazinczy Ferenc vagy később Németh László és újabban sok-sok magyarországi kollégám. Aztán valamikor 1983 után hirtelen abbamaradtak az erdélyi látogatások, ugyanis hetvenegyen aláírtuk azt a tiltakozó nyilatkozatot, amely elítélte az *Ellenpontok* című szamizdat-kiadvány szerkesztői ellen vezetett rendőri eljárást. A tiltakozás eljutott a nyugati sajtóhoz, közzétette a Szabad Európa Rádió magyar és román adása, elkerült az európai enyhülési folyamat ügyében tárgyaló madridi értekezlet színe elé. A bukaresti hatóságok (ekkor már túl voltunk a Ceaușescu nevéhez fűződő rémuralom kibontakozásán) nemcsak az *Ellenpontok* szerkesztőire, hanem a memorandum aláíróira is lecsaptak: valamennyiünket „örök időkre” kitiltottak a román állam területéről. Ezekben az esztendőkhöz csak sajtóhírek és baráti üzenetek révén értesültem arról, hogy szinte naponként hoznak az erdélyi magyarsággal szemben jogfosztó intézkedéseket.

Ámde az úgynevezett „létező szocializmus” világában az „örökre” jóval korlátozottabbnak bizonyult, mint az „ideiglenes”: 1989 Karácsonyán megbukott a romániai diktatúra, és 1990 január elején egy nagyobb autókarakánnal én is eljuthattam Kolozsvárra és Marosvásárhelyre. Akkor már nem élelmiszereket vittünk, hanem gyógyszereket és könyveket, nekem jutott az a szerencse, hogy Sütő Andrást megajándékozhattam az Erdély történetét tárgyaló akadémiai összefoglalás három kötetével. Ennek a hatalmas kézikönyvnek a megjelenéséről addig Romániában csak a pártsajtó gyalázkodó közleményei, például a közismert marosvásárhelyi renegát Hajdu Győző rágalmai tudósították az erdélyi magyarokat.

Elmondhatom: a mögöttünk lévő jó másfél évtizedben „belaktam” Erdélyt. Mindig otthon éreztem magam az erdélyi magyarok között, az ottani közönség körében, és persze valóságos szellemi otthonra

és baráti közösségekre találtam az erdélyi magyar folyóiratoknál és más szellemi műhelyeknél is. A kolozsvári *Korunkban*, *Helikonban* és *Művelődésben*, a marosvásárhelyi *Látóban*, a bukaresti *A Hétben* és a csíkszeredai *Székhelyföldben* igen sok írást közöltem az elmúlt tíz esztendőben, a kolozsvári Szabadság című napilap pedig a kilencvenes évek közepén (Tibori Szabó Zoltán szerkesztő jóvoltából) rendszeresen közölte publicisztikáimat. Mint a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) 1992-ben megválasztott és azóta négy alkalommal újraválasztott elnöke, 1995 és 2001 között mint a Magyar Írószövetség elnöke, majd 2002 és 2006 között mint az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának elnöke folyamatos munkakapcsolatban álltam az erdélyi magyar kulturális élet, elsősorban az ottani irodalmi élet vezető munkatársaival. Ezek a kulturális személyiségek ma már jó barátaim, barátságunkat számtalan közös munka és közös erőfeszítés igazolta. Hogy orientáló neveket említsek: Sütő András, Kányádi Sándor, Gálfalvi Zolt, Gálfalvi György, Szilágyi István, Lászlóffy Aladár, Lászlóffy Csaba, Bálint Tibor, Tózsér József, Kozma Mária, Kántor Lajos, Farkas Árpád, Kovács András Ferenc, illetve az időközben Magyarországra települt erdélyi írók közül Beke György, Bodor Pál, Csiki László, Kocsis István tartoztak-tartoznak a barátaim közé. Velük és általuk is úgy érzem, hogy közöm van Erdélyhez, hogy Erdély kissé az enyém, olyan szellemi hagyomány, amelyről semmiképpen sem tudnék lemondani.

A történész nézőpontja

Az erdélyi magyar irodalom történetének általam kezdeményezett összefoglalása mögött közel félévszázados kutatómunka áll: az imént jeleztem azt, hogy még utolsó egyetemi esztendőmben 1956-1957-ben kezdtem foglalkozni Kuncz Aladár munkásságával és általában a huszas évek erdélyi irodalmával: azzal a „hőskorral”, amely valóban egészen új, eredeti és az írók áldozatkészségét tekintve „hősies” fejezettel egészítette ki az erdélyi magyar irodalmi kultúra sok évszázados történetét. Ennek a személyes elkötelezettségnek természetesen a köznap aprómunka jelölte meg a célját és az értelmét, minthogy (mondjuk talán így) az irodalomtörténész morálját mindenekelőtt a könyvtári és levéltári szorgalomnak, az íróasztal mellett végzett kitartó munkának kell megalapoznia és képviselnie. Ennek a félévszázados kutatómunkának a medrében és az eredményeként közreadott több mint hatvan kiadványnak (és természetesen több száz tanulmánynak és folyóiratcikknak) kellett a jelen vállalkozást megalapoznia és előkészítenie. (Természetesen ezeket az írásokat: tanulmányokat és könyvrészleteket – rövidebb változatban vagy részleteiben – felhasználtam a most a beszélgetés tárgyát adó munka elkészítése során.)

Az imént említett folyamatos tevékenység mintegy megalapozta művem, egy irodalomtörténeti összefoglalás létre-

hozása azonban természetesen nem azonos több tucat (vagy több száz) tanulmány, cikk, kritika egybeszerkesztésével. A továbbiakban arról szeretnék beszélni, hogy milyen irodalomtörténeti „paradigmák” nyomán alakult ki ennek a háromkötetes munkának a terve és szerkezete. Az irodalomtörténet-írásnak, legalábbis az én meggyőződésem szerint, és ebben tulajdonképpen közvetett és közvetlen szellemi mestereim: Horváth János, Halász Gábor, Szerb Antal, Komlós Aladár és Sötér István útmutatását kívántam követni, az irodalmi intézmények és folyamatok, az írói életművek és művek bemutatására és értelmezésére kell törekednie. Nem osztom azt a különben mostanában „divatosnak” mondható kételyt, amely az irodalomtörténet-írással és általában a történetiséggel szemben tapasztalható. A történetiség elvét: egyáltalán a történetiség értelmének eszméjét egy történésznek sohasem szabad feladnia. Nagyra becsülöm a poétikai elemzéseket, az elméleti megközelítést, mindazonáltal nem hiszem, hogy az irodalomtörténet-írás hagyományos szemléletét és módszerét el lehet utasítani. Vagyis továbbra is képet lehet (és kell) adni az irodalmi folyamatok, a műfajok, az intézmények (folyóiratok, könyvkiadók, irodalmi szervezetek, mozgalmak, írói közösségek) történetéről, és természetesen az írói pályák, az írói életművek alakulásáról. Az irodalom végül is az írók alkotó munkájában: művekben és életművekben jön létre, az írói pályaképek akár csak vázlatos rajzát és a művek értékelését ennél fogva megkerülhetetlennek tartom.

Ebben a tekintetben erdélyi irodalomtörténetem „hagyományosnak” mondható, a magyar irodalomtörténet-írás tradícióit követi, vagyis folyamatrajzokat, írói portrékat és (tekintettel a terjedelmi korlátokra) igen rövid műértelmezéseket ad. Ahogy Halász Gábor mondta volt egykoron: „portrét” és „tablót” – végül is az irodalom folyamata ezekben ölt alakot. Az erdélyi magyar irodalom történetét bizonyára meg lehet és meg kell írni a „modernebb” eljárások eszközeivel is, és reményeim szerint lesznek olyanok (lehetőleg fiatalok), akik a jelenkor irodalomelméleti elgondolásainak felhasználásával végzik el ezt a feladatot, magam mindazonáltal maradok annál a tradicionális irodalomtörténet-írásnál (az eszmetörténet, az intézménytörténet, a folyamatrajz, az írói portré és a műismertetés-műelemzés eszközeinél), amelyet imént említett mestereimtől sajátítottam el.

Azt sem kívánom homályban hagyni, hogy a kép, amely most az erdélyi irodalom közel egy évszázados történetéről az érdeklődő elé kerül, nem erdélyi, hanem magyarországi irodalomtörténet

műve. A mögöttünk lévő két évtizedben az erdélyi és a magyarországi irodalomtörténet-írás nézőpontja igen közel került egymáshoz, és ez természetesen helyeselhető, minthogy az erdélyi magyar irodalom is a magyar nemzeti irodalom része, és ebből a nemzeti irodalomból nem lehet és nem szabad kiszakítani. Ugyanakkor az is természetesnek mondható, hogy egy magyarországi irodalomtörténész nem egészen ugyanúgy látja az erdélyi irodalom fejleményeit, mint egy kolozsvári, marosvásárhelyi vagy éppen csíkszeredai. Mások a történelmi tapasztalatai, mások a lelki kondíciói, az erdélyi tudós olyan jelenségeket és értékeket is számon tart, amelyeket magyarországi kollégája esetleg észre sem vesz, vagy amelyeknek talán nem tulajdonít akkora jelentőséget, mint amilyet ezek a jelenségek az erdélyi kontextusban kapnak. Az irodalomtörténet-író mindenekelőtt maga is olvasó, nem tudja függetleníteni magát környezetétől és tapasztalataitól.

Mindez nem jelenti és nem jelentheti a

lembevételével kell megítélnie. És ahogy igen tanulságos lehet (lenne) az, hogy egy erdélyi irodalomtudós miként vélekedik a magyarországi, illetve az egyetemes magyar irodalom folyamatairól, érdekes lehet az is, hogy egy budapesti (debreceni, szegedi, pécsi) irodalomtörténész hogyan látja az erdélyi magyar irodalom történetét. Végül is, csak haszonnal járna, ha az erdélyi magyar irodalom története minél változatosabb tükörképekben jutna az olvasó elé.

Magam természetesen vállalom azt, hogy „Budapestről” szemlélem és ítélem meg az erdélyi irodalom jelenségeit. Szükségessé tartom ezt a megítélést, annál is inkább, mert az erdélyi irodalom történetéről kialakítandó összegző kép máig adóssága a magyarországi és az erdélyi irodalomtörténet-írásnak. Voltak próbálkozások és kísérletek korábban is, ezek azonban tulajdonképpen csak részeredményeket hoztak. Az összegző irodalomtörténeti recepció olyan kísérleteire

gondolok, mint (az erdélyi tudósok részéről) Kristóf György, György Lajosé, Ligeti Ernőé, Jancsó Eleméré és Makkai Lászlóé, valamint (a magyarországiak részéről) Tolnai Gáboré és Kozocsa Sándoré – valamenynyien még az 1945-ös korforduló előtt, majd Kántor Lajosé, Láng Gusztáv, Marosi Péteré és a magyarországi irodalomtörténészek közül Bertha Zoltáné, Görömbei Andrásé és a magamé – már jóval a második világháború utáni, tulajdonképpen a nyolcvanas-kilencvenes években. Megemlítenék két érdekes a nyugati világban született összefoglaló munkát is, az egyik Illyés Eleméré, Münchenben magyarul; a másik: K. Lengyel Zsolté, ugyancsak Münchenben németül látott napvilágot. De nem hallgathatunk két román nyelvű összefoglalásról sem: Ion Chinezué még a háború előtt; Nicolae Balotăé már a nyolcvanas években került az érdeklődők kezébe. Ezek között a könyvek között Kántor Lajos és Láng Gusztáv 1971-ben (két egymást követő kiadásban) megjelent *Romániai magyar irodalom 1945-1970* című munkája volt úttörő jellegű, kár, hogy a további évtizedek feldolgozása végül elmaradt. Ugyancsak nagy szerepet tölt be a *Romániai magyar irodalmi lexikon* hat kötetben közreadott anyaga, az erdélyi magyar irodalom iránt érdeklődő olvasó mindenekelőtt itt találja meg a legtöbb információt.

Elhangzott a VIII. Szárhegyi Író-találkozón (Gyergyószárhegy, 2012. szeptember 6-9.)

(folytatás következő számunkban)

Bene József: Korsós lány

kétfajta (a magyarországi és az erdélyi) megítélés és ábrázolás lényegi különbségét, hiszen a kutatás és az ábrázolás tárgya mindkettő esetében azonos: a magyar irodalom, adott esetben az erdélyi magyar irodalom.

Arnyalatokban azonban lehetnek eltérések a kétféle irodalomkép között, már csak annak következtében is, hogy a magyarországi irodalomtörténész nem kerülheti meg azt, miszerint az erdélyi magyar irodalom jelenségeit is a magyarországi irodalom horizontjának figye-

SZÓCS ISTVÁN

Sárgavarázs-jegyzetek

3. Az ideg-envarázs

Egy 13 éves forma lánytanuló, arcán öntelt fölény és gúny kifejezésével meséli, van az osztályukban egy lány, akinek semmiféle, egyetlenegy külföldi holmija sincs (külföldi: nyugati); se egy kézítás-ka, karkötő, töltőtoll, még bár egy törlőgumi se, és az egész osztály a kiérdemelt megvetéssel fordít neki hátat.

Annak idején, több évtizede, megjelénésétől eltelt egyik munkácskában¹ tárgyaltam, hogy az idegenmajmolás, a meghunyászkodó, majd agresszivitásba átszippantó idegenimádat nem feltétlenül gyenge jellemből fakad – noha gyakran kiverejtékez maga körül egy jellemtelenség-nyálkát –, eredetileg a romantikaéhség tünete; az egyed ingerszegénynek érzi a saját környezetét, s mert ő nem tud máshova elvergődni, mohón kapkod a környezetében felbukkanó minden új iránt, amivel együtt jár a megszokott, a saját, az otthoni megvetése; leginkább a serdülőkorban. Az új tárgy, az idegen holmi olyan, mint az új szerelem: egy sejtelmes idegen életformába való beavatás ígését hordozza.

Mint ahogyan az irigység sem rút jellemhiba – *eleinte*, hanem „a versenyszellem megpendülése”. A létért való harc vállalása. Fertelmessé akkor válik – mármint emberi szempontból –, amikor nem a saját erő mozgósítását célozza, hanem a vetélytárs lebénítását, Achilles-ina elmetszését, lélegzése megnehezítését; a kultúra, sőt a barbárság előtti szintre való visszatérőben látja versenyhelyezete javulását.

Anyám unokanővére juhász volt egy marosszéki faluban; évente egynéhányszor bejött Vásárhelyre vásárolni ezt-azt. Engem gyerekként legjobban felajzottak az új bocskorok, amiket fiainak vett: sima, fényes, barnás-sárga bőrük elvarázsolt; anyám nagyon letorkolt; mi már nem vagyunk parasztok, már nagyszüleid kivetkőztek a bűdös condrákból, szégyelld magad.

Azonban 1940 után, amikor átmenetileg „bejöttek a magyarok”, *Anikó nén* nemcsak hogy nem vett több bocskort, de azt is letagadta, hogy ő vagy gyerekei valaha is hordtak volna olyasmit. (A korrektor figyelmébe: nem *néne* és nem *néni*; nagymamám pl. Karolina létére *Linánén* volt!) Ám még jobban is megjártam vele. Sok évvel később megkérdeztem tőle: Hogy hívták azt a cserépfedőt vagy kupakot, ami alatt a lángost meg a kenyeret sütötték? *Anikó nén* elpirult: Te olyant, fiam, nálunk nem láttál! Biztos fenn a Bucsinon láttad, vagy az Istenszéknél?² *Ott láttad!*

Emiatt egyszer csúful lebuhtam. Már szerkesztőkoromban, megkérdeztem egy „külső munkatársat”, egy nagyon mozgékony kis néprajzos professzort: Nem tetszik véletlenül tudni, hogy hívták itt Erdélyben a kenyérsütő harangot? Mert tudom, Baranyában pupliknak

hívták, de itt másként; láttam gyerekkoromban, de már elfelejtettem... A prof ráammeredt, kissé elsápadt, aztán elpirult, és ráförmedt: Maga hazudik! Ilyet maga nem látott! Ilyent Erdély területén kétezer éve nem használtak!

Aztán megint csak telt-múlt az idő. Az etnoprofoknak új könyve jelent meg. (Egy időben mindenkinek állandóan új könyvei jelentek meg!) Hát csak olvasom benne, hogy Hunyad megyében, az ottani *havasi* románság körében ilyen s olyan kenyérsütő harangokat használtak még a XX. század derekán is... Felkerestem munkahelyén: azt tetszett mondani, az

Nagy Anna rajza a 6. és 7. oldalon

utóbbi kétezer évben nem... és most azt tetszik írni, hogy... izé... Hunyad megyében!... Most elősápadás nélkül elpirult, s odavágta nekem: Magának igaza van és mégsincs igaza!... Azzal hátat fordított és otthagyt. Azóta még nem egy kollégájával jártam így, különböző témák kapcsán. Mivel azonban ők voltak a szakemberek, bosszúállás gyanánt csak egyet tehettem: egy sort sem olvastam többet tőlük.

***

A fentebb érintett téma, különös gyakorisággal éppen a néprajz és hasonló területeken virágzott nagy sárga szirmokkal: az új és újabb könyvek.

Schopenhauer megjegyzi: Az emberek mindég a legújabb könyveket akarják olvasni, ahelyett, hogy a legjobbakat olvasnák!... Szerintem ez csak részben van így, illetve kisebb részben baj; nagyobb, hogy az emberek mindég újabb és újabb köny-

veket akarnak írni, ahelyett, hogy a már meglévő jobbakat dugnák az olvasni vágyók orra alá.

A „legszebbekkel” is ez a helyzet. Sok népköltészeti kiadvány jelent meg *annak idején* minálunk – igen sokszor „romlott” vagy a nagyközönség szempontjából érdektelen változatokkal – de olyan „igazán szép”, mint a Budai-Ortutay féle *Székely népballadák*, soha többé. Tán hetven éve?... Lehet, máshol igen, de itt-hon nem. Számtalanszor ajánlottam az Irodalmi és Művészeti Kiadónak, majd a Kriterionnak. Azt felelték, hogy a fametsző külföldön tartózkodik. (Igaz, bár nem politizált). „Azóta” eltelt vagy 22 esztendő, éppen annyi, mint a két világháború között. Minden könyvkiadónak szaknácádói vannak, művészek; és ők erre azt válaszolják: a jelenkor kérdéseire a jelenkor művészeinek kell megadniuk a választ, különben... (különben minket megölne a sárga irigység!)

Ez a válasz teljesen azonos azzal, mint amit *annak idején is adtunk* hasonló „kérdésfeltevésekre”, de amikor megkezdődnek az összehasonlítások a szépirodalommal, nagyon pocstás-dagonyás talajra tévedtünk. Igaz ugyan a filozófus kifogása, hogy *új és jó* annyiszor nem fedik egymást, de egy írásnak halvány írásművészeti oldala mellett is lehetnek értékei, pl. új információk új létjelenségekről; valamely táj- vagy rétegnyelvi szint megörökítése; meggyász... Engem is annak idején gyakran támadtak, hogy mint szerkesztő s kritikus miért nem szegültem keményebben szembe olyan megjelenésekkel, mint pl. Papp Ferenc, Bálint Tibor, Sóni Pál (sőt, egy ízben még szegény öreg Tamás Gáspár is), lévén ezek *irodalomalatti* produkciók? Viszont mindenikük tartalmazott olyan valóság-motívumokat, amelyekhez e „veretes irodalom” nem akart hozzászólni.³

Jegyzetek

¹Nagyterjedelmű kéziratom – *Romantika és hétköznapok* című – egyrészt a romantikaéhség és a romantika-pótlékok (giccs és álcázott modern giccs, azaz giccspótlékok) kérdéseit feszegette, másrészt a lehetséges stílusípusokat kísérlete meg osztályozni, a külső és a belső ellentétei alapján, pl. „sima” külső – bonyolult belső, és fordítva; eszerint léteztek volna modernes és barokkos, közepesen klasszicizáló művek; melyek megosztoták az összetevő rétegeket (informatív, meditatív, lírai és játékos). „Vastagságai” szerint is. Az ügyeletes okostóni ifjú szerkesztő szerint „modernségellenes” és unalmas volt; a fedett háttérszerkesztő pillantása sárgából mind-egyre ködfehérbe váltott, én viszont a vizsaszautasított kötetből sokáig megéltem, vagy 30–40 cikket írtam belőle. Lektoraim nézetei viszont ma már olyanok, mint „gömbtükrében szétfoszló madárraj”, kedves költőnk szavával élve.

²A Bucsin-havas, északra a Hargitától, az Istenszéke a Kelemen-havasok nyugati csúcsa.

³Saját regénykísérleteim – 3 megjelent, ugyanannyi nem – *irodalompótléknak*, táplálék-kiegészítőnek voltak szánva, mivel az akkor uralkodó munkás- és paraszttéma helyett értelmiségi témákkal kísérleteztem. A kollektális háttérbírálatok szerint „effajta szintetikus írásmódhoz ma már csak dilettánsok folyamodnak”...

CSEH KATALIN

Sanzon

bátyáimnak ajánlom:
Botondnak és Öcsinek

*Bolyongok az úrben,
kerengek sután,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Nézek ki magamból
bambán, ostobán,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Kétségek tolongnak
szívem pitvarán...,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Bizonyosság árnya
félhold hajlatán,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Nincs fölöttem senki,
s ez már nem talány,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Terpeszkedik bennem
pökhendi magány,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Istennel perelek
vagy magammal talán,
mert tudjátok, elment,
meghalt az anyám.*

*Illúziók nélkül,
lámpaoltás után...
mert tudjátok, félek,
s nincs itt az anyám.*

*Csönddel takarózom
világ robaján,
mert tudjátok, csöndet szab
ott túl az anyám.*

*Varrógépe kattog,
csöndből varr nekünk
ruhát hosszú útra,
ha kész van, mehetünk...*

SIGMOND ISTVÁN

Csengettek

A csengetés törte meg a varázst. Erősza-
kos, agresszív, érces harsogás volt, s úgy rob-
bant be az öregember álmaiba, hogy hang-
jának szemfedőjével letakarta az oázisban
legelésző, boldog tevéket, a szerteágazó leve-
lű, kalapdíszen büszkélkedő, égis erő dato-
lyapálmákat, a krémszínű virágruhát öltött
olajfákat, s az életet adó forrást, ahol a ván-
dor megpihent, hogy néhány maréknyi re-
ményt gyűjtsön a homoktenger következő
útszakaszára. Az ébredés virrasztott egy ide-
ig az elveszett oázis emléke fölött. Most már
egyfolytában csengettek. Az öregember ne-
hezen kászálódott ki az ágyból, vállába, bor-
dái közé egy-egy idegszál csipődött be, s ez
minden egyes mozdulatnál elviselhetetlen
fájdalmat okozott, járni ilyen körülmények
között nem nagyon lehetett. De csenget-
tek. Valaki rátette az ujját vagy a tenyerét a
csengő gombjára, s összenőtt vele. El kellett
jutni az ajtóig. Csak hogy menet közben meg-
fogózkodni sem volt miben, az akarat is vala-
mi, de az már rég nem volt szállaegyes, így
a megroskadt, pusztuló iparkodás halvány
árnyékába kapaszkodva, az öregember gör-
nyedten, lihegve és fájdalomtól eltorzult arc-
cal elért az ajtóig. Ott állt egy ember formájú
ember, egy lyukasarcú.

– Mi van? Mit akar?
– Eljött az idő – mondta a jövevény.
– Milyen idő?
– Menjünk be, jó?
– Felőlem. – Az öregember valahogy el-
ért az egyik hokedli közelébe, arra ráeresz-
kedett.
– Mondjam egyenesen vagy kerülgetve?
– Egyenesen.
– Én vagyok, kérem, a végzet.
Az öregember gondolkodott egy kicsit.
– Elmondaná kerülgetve is?
– Kérem szépen – motyogott a lyukasarcú
–, igen körülményes megfogalmazni a dolog
lényegét, de ugyebár eljön egy olyan pillanat,
amikor az embernek illik elveszítenie az ár-
nyékát. Na már most. Kegyednek, hogy úgy
mondjam, már alig maradt valami árnyéka,
ilyenkor menni kell, ugye. Egy olyan dimen-
zióba, ahol senkinek sincs árnyéka. Nem tu-
dom, tetszik-e...?

– Maga a Halál? – Az öregember fel akart
ugrani, de nem tudott.

– Tulajdonképpen úgy is lehet mondani,
kérem szépen, nos, akkor indulhatnánk vé-
gre, nemdebár?

– Mondja csak, ezt a nemdebárszerű elme-
vakarékot honnan szedte? Milyen anya szül-
te magát? Milyen anya szüli a Halált?

– Engem, kérem, nem anya szült, Sem
utódja, sem boldog őse./ Sem rokona, sem is-
merőse./ Nem vagyok senkinek./ Nem vagyok
senkinek./ Vagyok, mint minden ember: fen-
ség./ Észak-fok, titok, idegenség./ Lidérces,
messze fény./ Lidérces...

– Maga költőnek álcázza itt magát? Vagy
mi a fene? Zseniket visszahallani a maga
szájából, több, mint ócsárlás, mocskolódás,
gyalázat!

Molekulák 35.

– Dehogy, dehogy, félre tetszett érteni, ké-
rem szépen, az a helyzet, hogy a költőket is én
szoktam vinni, aztán azok mondják a magu-
két, sosem állnak le, ugye, s nagy ritkán elő-
fordul, hogy valamelyikük a Mindenség szer-
ves része lesz, szavait az örökkévalóságnak
is meg kell jegyezni. A többiek? Jaj, a többi-
ek, egy szédület, amit rendeznek odaát, még
ott is történelmet akarnak írni, pedig a törté-
nelmet már leírták, kérem, már olyan ér-
telemben, hogy veszteséggé vált könyvelte el az
idő. Az igazság az, hogy a prózáirókat jobban
kedvelem, csendes emberek, mindegyikük elül
a maga kuckójában, és hallgatja a nem létező
harangszót. A költők? Tudja, milyen az, ami-
kor az elhalt agysejtek feltámasztásáért folyik
az adáz küzdelem?! A hasonlatzuhatagok le-
teperik a szürkén menetelő végzetszapot, mi-
közben az élet értelme ott kushad a soraik kö-
zött, de nem veszik észre, örvongva kutatnak a
Mindenség bugyraiban, hogy a lények lénye-
gére feltegyék a kalapot, csak hogy se kalap, se
lényeg, s abban hálnak meg újra és újra, hogy
elvesztették az árnyékukat, merthogy odaát,
ugyebár, erről már szót ejtettem az előbb, ak-
kor feláll vagy kapjam ölbe?

– Álljunk csak meg egy szóra! – mordult
fel az öregember dühösen. – Maga nem látja,
hogy én nem létezem?

– Kérem szépen, az én praxisomban még
soha, de soha...

– Ne karattyoljon itt feleslegesen! Figyeljen
ide! Látja azt a könyvet? Azt, ott, a polcon.
Abban olvastam, hogy az anyag önmagában
nem létezik. És miből áll az ember? Csont,
hús, víz, izmok, inak, ez-az: anyag. De ha
nincs anyag? Mert az anyag nem más, mint
az egyes részecskék rezgése, és a mozgás az,
ami fönntart egy formát. Nincs anyag, csak
erő van, és ez az erő indítja el vagy tartja
mozgásban a mikrorészecskéket. Én, mint
anyag, nem létezem. Gondolom, érthető.

– Teljesen világos – mondta a Halál. –
Tessék mondani, a részecskék rezgését vihe-
tem?

– Hát, azt viheti.

– Lehetne például most?

– Holnapig nem tud várni?

– Nem.

– Estig?

– Hát, legyen – mondta a Halál.

– Vacsora után, jó?

– Visszajövök – mondta a Halál.

Az öregember lehajtotta a fejét a kony-
haasztal lapjára, s behunyta a szemét.
Nemsokára ott ült az oázis közepén, a kony-
hai hokedlin. Tombolt a homokvihar. A moz-
dulatlan tevék nyitott szemmel feküdtek a
homokban, egyik-másik mintha még tátozott
volna. A datolyapálmák s az olajfák egymás-
ba fonták miszlikra szagztatott testüket, a
krémszínű virágok a kalapdíszelevelek szer-
teágazó karjaiban álmodták utolsó álmukat,
a forrás, mintha sosem lett volna, belevesztett
a mélységekbe.

Csengettek.

2011.

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

ANDREI DÓSA

online

a google az apám
tőle tanultam hogy kell
nyakkendő kötni

többször fordultam hozzá
egyetlen nap alatt
mint apámhoz egész életemben

én és az apám
sodródunk a virtuális térben
időnként maileket küldünk egymásnak
ő nőgyűlölő anekdotákat küld nekem
és egyenleteket melyek végeredménye
nők egyenlő problémák
én figyelemteszteteket küldök neki
és alkalmazásokat
amik meghatározzák az agy életkorát

to: apa
subject: [No subject]

Olvastam valahol a neten hogy
az idén 4 exabit egyedi információ
generálódik majd
úgy fogunk kapcsolódni mint még soha

Egy göngyöleg linóleumban

Într-un sul de linoleum

szüleim a tévét nézik
húsz éve
a képernyő jobb felső sarkában
pislog az ISMÉTLÉS szó

asztalhoz ülünk mint egy család
pedig egyikünk se túri
ha evés közben nézik

elviselhetetlen életerőt árasztunk
abbeli erőfeszítésünkben
hogy feldolgozzunk valamit ami kész

feltépek a linóleumot
beleburkolózom görgök
mint egy úthenger
konyháról konyhára
a világ végéig

Imádat

Adorație

Mondom anyának, fáj ott lenn.
Kézen fog és az ablakhoz vezet.
Lehúzza a bugyimat, megvizsgál.
A nap melege összehúzza
a herebőrt, pöndörödik
mint egy darab papír ha izzik alatta
a parázs.

Egy gyökér kijön a földből,
egy levegőben függő hídvég
remegni kezd.
Valaki vagy valami közeledik.
A transzformátorok zakatolása erősödik.
Fekete sugarak pásztázzák anya arcát.

Megbűvölten néz, amint térdepel.
Arca túl közel van.
Félek, eltörölhetem az arcvonásait.

Egy este a D. családdal

O seară cu familia D.

Apa nem tudja, hogy mutassa ki
a haragját.
Bezárkózik egy elszigetelt helyiségbe,
ádázul, kétségbeesetten káromkodik.
Anya nem tud táncolni, mert
nem tudja, hogy engedje magát vezetni,
és lassan-lassan már a saját lábainak
sem engedi, hogy vezessék.
Mintha minden lépésnél megbotlana.

(picit, épp egy picit, nagyon picit,
igen, nagyon picit)

Nem tudom, hogy találtak egymásra
ők ketten,
de lám, jól megvannak együtt:
anya billentyűzik,
apa kezeli az egeret.
Anya írja nekem:
a képek, amiket küldtél,
van bennük valami
az amerikai regények magányából.

Megkéri apát,
masszírozza a tarkóját. Egyik kezével
apa a saját tarkóját masszírozza,
hogy lássa, jól csinálja-e.

Apa írja:
gyere haza, mert sose tudom,
mennyi kenyeret vegyek
ha nem vagy itt.

Hétezer kilométerre vagyok otthonról,
egy sziklás szigeten, a munkások
barakkjában.
A kezem, a ruháim homárbsőségtől
szaglanak.

Otthon anya összegyűjti
a drótra aggatott
tisztá ruhát, mielőtt esni kezd.
Belefúrom az arcom a nap melegítette
ágyneműbe.

SZÁNTAI JÁNOS
fordításai

Andrei Dósa: 1985-ben született Brassóban. Költő, műfordító, több irodalmi lap munkatársa. Első kötete *Cînd va veni ceeă ce este desăvîrșit* (Amikor eljön, ami tökéletes) címmel jelent meg 2011-ben, amelyért Iustin Panța-díjjal és Mihai Eminescu – Opera Prima-díjjal tüntették ki.

GEO BOGZA

Akkor ősszel

În toamna aceea

Ősz volt
Volt még néhány gesztenyefa is
No meg egy pad.

Ott ültem
Sápadt voltam talán szép is
S gondolkodtam.

Akkor megállt egy villamos
Egy nő leszállt
De igen jólőtözött léven
Úrhölgynek is mondhatnám nyugodtan.

A villamos továbbment
Az utca néptelen volt
Akkor lehajolt a nő
Lassan felemelte szoknyája szegélyét
Előbb csak térdig
Aztán feljebb
Egyre feljebb.

Kerek, mutatós combja volt
Harisnyája elegáns, valódi selyem
Sokáig tartott míg eligazgatta;
Elveszetten néztem őt a padról
Valami sírt, haldoklott, megszűnt bennem
Úgyhogy a nő amint felegyenesedett
Észrevett rögtön.

Fehér volt a nő és szép
De arca hirtelen vörösre váltott
És éreztem én is ahogy elpirulok;
A nő gyors léptekkel indult el
Ruhája kék volt lobogott nyomában
Én meg ott maradtam a padon
A gesztenyefák alatt.

Aztán újabb villamos jött
Újra leszálltak valakik
Gyönyörű lányok s asszonyok.

Én meg ott ültem tovább a padon
És gondolkodtam
Magamról
S az öngyilkosságról
Ősz volt
És volt még néhány gesztenyefa is.

Geo Bogza: 1908 – 1993. Költő, újságíró, az avant-gárd teoretikusa. A versek az 1933-ban megjelent *Poemul invectivă* (Szitokvers) című Bogza-kötetből származnak, amelyért közszeméremsértés vádjával letartóztatják a szerzőt, és a vácărești-i börtönben tartják fogva. Néhány nap múlva szabadul, 1937-ben viszont ismét perbe fogják, és újra börtönben tölt néhány napot a kötet versei kapcsán. 2010-ben, a *Jurnalul Național Biblioteca Pentru Toți* sorozatában, Bogza gyűjteményes verseskötetében újra megjelenik a könyv teljes anyaga, Paul Cernat bevezetőjével.

Provokatív vers

Poem ultragiant

Éjszakáim egyikén úgy alakult hogy lefeküdtem egy cselédlánnyal
Teljesen váratlanul történt minden – s szinte kedvem ellenére
Valahol egy koszos kisvárosban voltam éppen
S gyerekkori jóbarátomnál szálltam meg.

Egy este egyedül kószáltam az utcákon – s amikor hazaértem
A cselédlány épp ágyam vetette a szobámban
Fiatal volt s sötét bőré
Azt mondta a háziak mindannyian a városba mentek sétálni
Mosolygott
És ahogy tett-vett többször is egész közel ment el mellettem

Szét voltam esve kicsit aznap este és semmi kedvem nem volt a szexhez
De a cselédlány fiatal volt
Nem hiszem hogy több lett volna tizenhatnál
S ahogy ott időzött az ágy mellett, mintha várna valamit
Rámosolyogtam és megkérdeztem, hogy hívják.

Mondott is valami nevet, talán azt, hogy Maria,
Én mondtam, szép név, ő meg úgy tett, mintha pironkodna,
Éjfélre járhatott s a nyitott ablakon át
Behallatszottak a város kavargó hangjai
Valahol messzebb színházak és mozik voltak, autók és gyönyörű nők
Itt meg én voltam csupán s a cselédlány;
Ő nem szólt semmit, csak lehunyta szemét.

Alacsony volt, már-már köpcös
S nagyon izzadságszagú
Ő, cselédlány, kivel lefeküdtem egy koszos kisvárosban
Amint szét voltam esve s a háziak épp nem voltak otthon
Ő, cselédlány, kit nem láttam azóta sem,
Cselédlány, a combodon két vörös csíkkal, amit a harisnyakötő hagyott
Cselédlány, petrezselyem- s hagymaillatú öleddel,
Cselédlány, padlizsánszínű szeméremajkaidal,
Rólad írom ezt a költeményt
Hogy megőrüljenek az irigységtől az úrilányok
És felháborodjanak tiszteletre méltó szüleik
Mert sokszor lefeküdtem ugyan velük is
De őket nem kívánom megénekelni
Inkább hugyozom a püdertartójukba
Fehérneműs ládájukba
Zongorájukba
És minden olyan kellékükbe amiből szépségük összeáll.

BALÁZS IMRE JÓZSEF
fordításai

MIRCEA ELIADE

Maitreyi

részlet

IV.

Minden reggel új csodálkozással ébredtem. Tábori ágyam rögtön az ajtó mellett állt, s első pillantásom így egy különös, magas, elfüggönyözött ablakú, zöldre festett falú szobácskára esett, egy nagy szalmafofelre, két taburettre az íróasztal mellett, és két bengáli litográfiára, amelyek a könyvespolc mellett függtek a szögön. Beletelt pár percbe, amíg rájöttem, hol vagyok, megértettem a kintiről, a nyitott ablakon át, vagy a folyosóról, a széles, éjszakára farúddal elzárt ajtó mögül beszűrődő elfojtott zajokat. Félrehajtottam az ágyra hulló habos függönyt, és kimentem mosakodni az udvarra, egy bádofülkébe zárt cementkádba, amelyet már tegnap este több tucatnyi veder vízzel hordtak tele a szolgák. Új, frissítő szer-tartás volt ez az improvizált zuhanyozás az udvar közepén. Kancsóval mertem a vizet, és öntöttem magamra, miközben reszkettem, mert tél volt, az udvar pedig ki volt kövezve. Mégis büszke voltam a bátorságomra, a többiek egy-egy veder meleg vizet is hoztak magukkal, és amikor megtudták, hogy én minden nap hideg vízzel zuhanyozom, nem tudták elrejteni döbbenetük és csodálkozásuk. Pár napig az egész ház az én reggeli, hideg vizes fürdözéseimről beszélt! Vártam, hogy Maitreyi is mondjon valamit, egész korán, teánál találkoztam vele, egyszerű, fehér szárit viselt, és mezítláb volt. Egy nap azt mondta (első, nem hivatalos szavai voltak ezek):

– Az ön országában nagyon hideg lehet. Azért ilyen fehér...

Némi irigységgel és melankóliával mondta ki a „fehér” szót, akaratlanul néhány pillanatra a karomon felejtve pillantását, ahogy munkaruhában félig az asztalnak támaszkodtam. Meglepett és elragadtatott, hogy felfedeztem benne ezt az irigységet, de hiába próbáltam folytatni a beszélgetést. Maitreyi a mérnökkel való társalgásomat figyelve fejezte be a teáját, s valahányszor közvetlenül tőle kérdeztem valamit, egyetértett.

Szinte soha nem beszélgettünk kettesben. Láttam végigmenni a folyosón, hallottam énekelni, tudtam, hogy napja nagy részét a szobájába zárkózva vagy a teraszon tölti, és rettentően izgatott ez a hozzám oly közel álló, mégis olyan idegen lény. Amúgy úgy tűnt, állandóan megfigyelnek, nem mintha bármivel is gyanúsítanának, hanem mert mindannyian tartottak attól, nehogy új lakásomban megzavarjanak. Amikor egyedül maradtam, nevettem mindazon, amit furcsának és érthetetlennek éreztem, hogy minden

órában süteménnyel és gyümölcscsel, tejes teával, dióbéllel vagy gondosan hámozott kókuszdióval kínáltak. Meztelen, szőrös felsőtestű szolga hozta, az egyetlen, akivel hindusztáni nyelven válthattam néhány szót. Észrevettem, hogy mohón bámulja a holmimat, miközben görnyedten állt az ajtóban, és engem figyelt. Nem bírta rávenni magát a távozásra, megkérdezte, megfelel-e az ágyam, megvéd-e a szűnyogháló, szeretem-e a nyers tejet, vannak-e testvéreim, vágyom-e haza. Tudtam, hogy valamelyik emeleti szobában vár rá Sen asszony és a többi nő (akiket még nem ismertem), és minden szavam elismételi nekik.

Maitreyi büszkének, lenézőnek tűnt. Az asztalnál gyakran kaptam el távolságtartó, kissé rosszindulatú mosolyát. Mindig korábban távozott, hogy pánt rácsálhasson, és ahogy átlépett a szomszéd szobába, nevetni kezdett, és bengáli nyelven beszélgetett. Ha többen voltunk együtt, sosem szólt hozzám, ha pedig véletlenül összefutottunk, én nem mertem megszólítani. Félttem, nehogy megszegjem az indiai jó modor ismeretlen ceremóniáinak valamelyik szabályát. Éppen ezért gyakran úgy tettem, mintha nem venném észre, és visszahúzódtam a szobámba. Néha eltűnődtem, vajon mit gondolhat rólam, miféle lélek rejlik állandóan változó vonásai mögött (mert voltak napok, amikor megcsúnyult, és olyan napok is, amikor olyan szép lett, hogy alig tudtam betelni a nézésével). Főleg azon tűnődtem, vajon ugyanolyan ostoba-e, mint az összes többi lány, vagy valóban olyan egyszerű és primitív, ahogy én képzeltem az indiai nőket. Aztán, a hiábavaló gondolatok elől menekülve, kivertem a pipámat, és visszatértem az olvasáshoz. A mérnök könyvtára két földszinti szobát foglalt el, mindennap új könyveket hoztam az asztalomra.

Egyszer – Bhowanipore-ba érkezésem után alig pár héttel – a verandán találkoztam Maitreyivel. Csaknem automatikusan köszöntöttem, homlokomhoz emelt tenyerekkel, mert nem tudom, miért, de ostobaságnak éreztem volna, ha megemelem a trópusi sisakomat egy indiai nő előtt. (Talán azt képzeltem, megsérti ez a fajától idegen köszöntési mód, vagy talán azért köszöntem indiai módra, hogy megnyerjem a bizalmát.)

– Ki tanította meg önnek a mi köszöntésünket? – kérdezte váratlanul barátságos mosollyal.

– Ön. (Eszembe jutott az a kínos jelenet, amikor az autóink találkoztak.)

Rám meredt egy pillanatra, arcát csaknem testi félelem torzította el, ajkai remegni kezdtek, és elszaladt, anélkül, hogy egy szót szolt volna hozzám. Zavartan mentem vissza a szobámba.

Elhatároztam, az egészet elmesélem a mérnöknek, bevallom, mennyire zavarban vagyok, és megkérem, tanítson valamire.

Pár nappal később, amikor visszaértem az irodából, és fáradtan, gondolatok nél-

kül hevertem az ágyon, Maitreyi kopogtatott az ajtón.

– Kérem, mondja meg, mikor jön haza édesapám – mondta, félénken az ajtónak támaszkodva.

Zavartan ugrottam föl (bevallom, fogalmam se volt, hogy viselkedjem ezzel a lánnyal), elmondtam mindent, amit tudtam, a szükségesnél jóval több szóval, és anélkül, hogy lett volna bátorságom betes-sékelni és helyetlenné kínálni őt.

– Anyám küldött, hogy kérdezzem meg – tette hozzá félénken, de mégis a szemembe mélyesztve tekintetét. – Ön talán unatkozik a mi házukban, azért tölt teljes órákat egyedül, itt a szobájában. Anyám azt mondja, ha napnyugta után is dolgozik, meg fog betegedni.

– Mi mást tehetnék? – kérdeztem.

– Ha kívánja, beszélgessem velem... Vagy sétáljon.

– Már nincsenek barátaim, ez az igazság – közeledtem az ajtóhoz –, nincs kit meglátogatnom. Eleget sétálok munkából hazajövet.

– Jobban szórakozott ott, a Wellesley Street-en – mondta mosolyogva. Aztán, mintha eszébe jutott volna valami, a veranda felé indult. – Megyek, megnézem, jött-e levél.

Ott maradtam az ajtónak dőlve, vártam rá. Dallamtalan éneket dúdolt, amit esténként, elalvás előtt, a szobájából hallottam kiszűrődni. Tudtam, hogy fent, az elhagyott telket átszelő kis sikátorra néz a vörös glóciákkal gazdagon benőtt erkélyű szobája. Hallottam dalolni, kishűgával veszekedni, éreztem, amint kilép az erkélyre, onnan érkezett rövid, meglepett madár kiáltását idéző hangja, amikor valamilyen lentől érkező hívásra válaszolt: *giacè!*

Pár levéllel a kezében tért vissza, megállt, s igyekezett a kulcsot szárija sarkába kötni.

– Én ellenőrzöm a postaládát – mondta büszkén. – De nekem senki sem ír – tette hozzá kissé elszomorodva, ahogy a borítékok címzésére pillantott.

– Ki írjon önnek?

– Emberek. Minek a posta, ha nem kapok levelet olyanoktól, akiket nem láthatok?

Értetlenül meredtem rá. Pár pillanattal ő is lehunyta a szemét, mintha ijedten gondolna valamire.

– Úgy tűnt, nyelvtani hibát ejtettem – ismerte be zavartan.

– Nem volt semmi hiba.

– Akkor miért nézett rám így?

– Nem értettem. Hogy írjanak önnek ismeretlenek?

– Nem lehetséges, ugye? Apa is ezt mondja. Apa azt mondja, ön nagyon értelmes, ez igaz?

Ostobán vigyorogtam, viccelődni próbáltam, de folytatta:

– Szeretné látni a tetőteraszt?

Boldogan beleegyeztem, mert vágytam arra, hogy felkapaszkodjam a ház tetejére, kedvemre bámuljam az eget, a kókuszpálmák csoportját és a kertet, hogy felülről láthassam ezt a csupa kert és villa-negyedet, amelyben eleinte csaknem minden nap eltévedtem.

Mircea Eliade: 1907–1986. A huszadik századi román kultúra meghatározó alakja. Filozófusi, vallástörténeti munkássága mellett szépirodalmi tevékenysége is kiemelkedő. Számos regénye közül a *Maitreyi* tartozik a legismertebbek közé.

– Jöhetek így, ahogy vagyok?
Csodálkozva bámult rám. Megmagyaráztam.

– Teniszcipőben vagyok, zokni nélkül, gallér és felöltő nélkül.

Tovább meredt rám, majd hirtelen, meglepően kíváncsian kérdezte:

– Önöknél hogy mennek fel az emberek a tetőteraszra?

– Nekünk nincsenek tetőteraszaink.

– Egyáltalán?

– Egyáltalán.

– Szomorú. Akkor honnan látják a napot?

– Az utcán, a mezőn, ahol a napot látni lehet.

Elgondolkozott egy pillanatra.

– Azért ilyen fehérek. Nagyon szépek. Én is szeretnék fehér lenni, de nem lehet, ugye?

– Nem tudom, de azt hiszem, nem lehetséges. Esetleg púderrel.

Megvetően bámult rám.

– A púder lejön. Ön púderezte magát, amikor kicsi volt?

– Dehogy. Senki sem púderezte magát kiskorában...

Boldogan figyelt.

– Ha púderezta volna magát, megbetegedett volna. Tolsztoj is ezt állítja.

Ismét elcsodálkoztam, és minden bizomlyal mosolyogva nézhettem, mert hirtelen nagyon elkomolyodott.

– Nem ismeri Lev Tolsztoj grófot, a nagy orosz író? (A Lev-et angolosan, Liunak ejtette.) Gyönyörűen ír, gazdag volt, de öregkorában mindent otthagytott, visszavonult az erdőbe, mintha indiai lett volna...

Eszébe jutott a tetőterasz, és maga után tessékelt. Felmentünk a lépcsőkön, én kissé zavarban, mert a nők szobája előtt kellett elmennünk, ő pedig igyekezett hangosan beszélni, hogy az édesanyja hallja, és ahogy utólag bevalotta, lássa, hogy „szórakoztat engem”. (Házigazdám éjszakákon át töprengett azon, milyen nehéz lesz majd nekem „szórakozás”, vagyis zene, barátok, patefon nélkül.) Amikor felértünk, hirtelen hártalan boldogság öntött el. Sosem gondoltam volna, milyen más a világ egy ház tetejéről nézve, milyen békésnek látszik a vár, milyen zöld a mi negyedünk. Minden nap elhaladtam a bhowanipore-i fák alatt, de sosem tudtam, hogy ennyi fa van itt. A korlátnak támaszkodva lenéztem az udvarra. Eszembe jutott a nap, amikor megláttam Maitreyit a lépcsőkre dőlve nevetni. Mintha évek teltek volna el azóta. Ahogy azóta is, amikor Maitreyi félénken megállt szobáskám ajtajában, és azt mondta: „Kérem, mondja meg, mikor jön haza apám”...

Nem értettem. Gyerekek láttam, primitívnek. Vonzottak a szavai, gyönyörködtem összefüggéstelenül csapongó gondolataiban, naivitásában, és sokáig jól esett egész embernek képzelni magam e mellett a kis barbár lányka mellett.

– Húgom nem beszél jól angolul, de mindent megért – mondta, kézen vezetve hozzám Chabut. – Arra kéri, mondjon neki egy mesét... Én is szeretem a meséket.

Ismét száraz és feszült lettem ezek előtt a kézen fogva álló lánykák előtt, egy sosem látott alkonyati ég alatt. Furcsa, álomszerű érzés volt, mintha egyetlen pillanat alatt kicserélődtek volna a díszletek. Mintha valahol felemelkedett volna egy függöny. Vagy talán én változtam meg, nem tudom.

– Régóta nem olvastam meséket – feleltem meglehetősen hosszúra nyújtó várakozás után. – És még valami: nem tudok mesélni. A mesemondás képessége ajándék. Nem mindenki rendelkezik vele.

Mindketten elszomorodtak, olyan spontánul és őszintén, hogy hibásnak éreztem magam, és megpróbáltam felidézni valamelyik gyerekkoromban olvasott mesét. Egy sem jutott eszembe. Fajankónak éreztem magam, ostobaságom tudata megbénított. Gyorsan sorra vettem: Perrault, Grimm, Andersen, Lafcadio Hearn. Mindegyiket közismertnek éreztem. Nevetséges lett volna Piroska és a farkas történetét elmesélni, vagy Csipkerózsikáét, vagy az elvarázsolt kincset. Szerettem volna egy csodás, kalandos és bonyolult történetet elmesélni, amelyik elnyeri Maitreyi tetszését. Olyan történetet, amely méltó egy értelmes, művelt fiatalemberhez, amelyik eredeti, hatásos, szimbolikus értelmű. És egyetlen ilyen szimbolikus értelmű történet sem jutott eszembe.

– Egy fáról meséljen – szólalt meg Chabu, nővére pillantva ellenőrizte, hogy helyesen mondta-e.

Gondoltam, improvizálhatnék valamit, és belevágtam:

– Volt egyszer egy gyümölcsfa, és a gyökerénél kincs volt elásva. Egy lovag...

– Mi az, hogy „lovag”? – kérdezte Chabu.

Nővére bengáli nyelven elmagyarázta, miközben én igyekeztem kitalálni, mit mondok a továbbiakban.

– Egy lovag egyszer azt álmodta, hogy egy tündér megmutatja neki a kincs lelőhelyét. (Olyan nevetségesnek éreztem a történetet, hogy szégyelltem a lányokra nézni, lehajoltam, hogy megkössöm a cipőfűzőmet.) Egy varázstükör segítségével a lovag meg is találta a kincset. (Képtelen voltam folytatni. Úgy tűnt, Maitreyi megérti, hogy kínosan érzem magam, de amikor felpillantottam, azt láttam, hogy fi-

gyelmesen hallgat, és láthatóan rendkívül érdekli, mi fog történni.) Hogy meglepődött a lovag, amikor a kincs felett egy párás tekintetű, tűzokádó sárkányt talált. (Ebbe a mondatba már belepirultam.) Akkor...

– Hát a fa? – szakított félbe Chabu. – A fa mit mondott?

– Nem volt varázsfa, nem tudott beszélni, ezért nem is mondott semmit.

– De hát miért kéne elvarázsolt fa legyen ahhoz, hogy szólni tudjon? – kérdezte Chabu.

Kissé összezavarodtam, „panteizmus”, jutott eszembe.

– Hát, így van ez a mese. Nem minden fának van lelke csak a elvarázsolt fának.

Chabu élénken magyarázott valamit Maitreyinek, és életemben először bántam, hogy egy szót sem értek a nyelvükön. Édes, olaszos hangok voltak, elnyújtott magánhangzók, mintha a beszéd minden pillanatban dalban folytatódhatott volna.

– Mit mond? – fordultam Maitreyihez.

– Azt kérde, hogy vajon van-e az ő fájának lelke. Én azt mondtam, minden fának van.

– Van neki egy saját fája?

– Nem is igazi fa. A nagy bokor a kertben, amelynek az ágai a veranda faláig érnek. Chabu minden nap ételt visz neki, süteményt, pogácsát, morzsákat a saját ételéből.

Boldogan ismételtettem magamban: panteizmus, panteizmus. Az jutott eszembe, milyen ritka dokumentumokba botlottam.

– Jól van, Chabu, de a fa nem eszik pogácsát.

– Én eszem! – felelte meglepődve a megjegyzésem.

Úgy éreztem, ezt a felfedezést nem szabad veszni hagynom, és arra hivatkozva, hogy pipázni megyek, visszavonultam a szobámba. Elretesztem az ajtót, és azt írtam a naplómbe:

„Első beszélgetés Maitreyivel. Figyelemre méltó gondolkodásának primitívsége. Gyerek, aki túl sokat olvasott. Ma, a tetőterazon kínos jelenet a mesemondással. Képtelen vagyok mesélni, talán azért, mert vonakodom mindentől, ami ártatlan és naiv. Chabu jelentette a revelációt, panteista lélek. Nem tesz különbséget saját érzései és a dolgok érzései között, például pogácsát ad egy fának, noha tudja, hogy a fa nem tudja megenni. Nagyon érdekes.”

Miután ezt a pár sort feljegyeztem, végigheveredtem az ágyon, és szabadjára engedtem a gondolataimat. Nem tudom, milyen kétely keríthetett hatalmában, mert pár perc múlva felálltam, újra kinyitottam a naplót, és bejegyeztem: „Talán tévedek...”

Este a mérnökkel dolgoztam az irodájában. Elválás előtt a vállamra tette a kezét, és azt mondta:

– A feleségem nagyon kedveli önt, Allan. Szeretném, ha otthon érezné magát nálunk. Kedvére járhat a szobákban. Nem vagyunk ortodoxok, itt nincs elzárt női lakosztály. Ha valamire szüksége van, kérem, szóljon a feleségemnek vagy

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

Maitreyinek. Azt hiszem, elég jó barát-ságban vannak...

A nap eseményei arra csábítottak, hogy igent mondjak. Mégis bevallottam, milyen kétségeim vannak.

– Minden indiai lány így viselkedik egy idegennel...

Aztán mesélni kezdett. Egyszer, amikor az olasz követségen kellett teázniuk, a konzul segíteni akart Maitreyinek, át akarta kísérni a belső udvaron. Mivel esett az eső, és csak egyetlen ernyő volt, belekarolt. Maitreyit annyira megijesztette az idegennek ez a gesztusa, hogy kirohant az esőbe, beugrott az autóba, és Bhowanipore-ig zokogott, ahol aztán rohant az anyja karjai közé. És ez csak egy évvel ezelőtti történet, amikor Maitreyi alig töltötte be a tizenötöt, akkor jutott be a főiskolára. Másor, amikor egy európai család meglátogatta őket az opera páholyában, és egy elegáns fiatalember megpróbálta megfogni a kezét a sötétben, Maitreyi a fülébe súgta, elég hangosan ahhoz, hogy a körülöttük ülők is hallják: „Szájon váglak a papucsommal!” Pánik. A páholy vendégei talpra szökkenek. X asszony (neve túlságosan ismert Kalkuttában ahhoz, hogy ideírjam) közbelépett. Vita, magyarázkodás, bocsánatkérések.

– Nyelvtani hibát vétettem? – érdeklődött Maitreyi.

Ezen nagyot nevettem, ámbar eszembe jutott, vajon ez a lány valóban ilyen ártatlan-e, vagy a tökélyre vitt rafinériát álcázza, és a humor fegyverét használva mások rovására szórakozik. Ez a gondolat mindegyre eszembe ötlött aztán, valahányszor beszélgetni hallottam, vagy a nevetése csendült fel a szomszéd szobák valamelyikében.

– Nem tudta, hogy Maitreyi verseket ír? – kérdezte büszkén a mérnök.

– Csak gondoltam – feleltem.

Ez a felfedezés valahogy ellenszenves-tette. Minden lány és minden csodagyerek verseket ír. Láttam, hogy a mérnök afféle csodagyereket akar csinálni a lányából, és ez kiábrándított. Hányszor hallottam már tőle: „Maitreyi nagyszerű!”, ilyenkor bosszankodva figyeltem. Biztos azért olyan beképzelt, gondoltam.

– Filozofikus verseket ír, és a munkái nagyon tetszenek Tagore-nak – tette hozzá.

– Igen? (Igyekeztem minél közömbösebbnek látszani.)

A lépcső aljában Maitreyivel találkoztam, éppen a könyvtárból jött.

– Nem tudtam, hogy költő – mondtam ironikusnak szánt hangon.

Elpirult, és a falnak támaszkodott. Kezdet bosszantani ez a beteges érzékenység.

– Végső soron nincs semmi rossz abban, ha valaki verseket ír – tettem hozzá. – Csak szép versek legyenek.

– Honnan tudja, hogy nem szépek? – kérdezte, miközben azzal a kötettel játszott, amelyet akkor hozott ki a könyvtárból.

– Nem kételkedem benne, hogy azok. Csak azon tűnődtem, vajon mennyit tudhat ön az életről, hogy filozofikus költeményeket ír.

Elgondolkodott, majd felnevetett. Egyre őszintébben nevetett, furcsán szemérmes mozdulattal keblére szorítva a kezét.

– Min nevet?

Hirtelen elhallgatott.

– Nem kellene nevetnem?

– Nem tudom. Nem értek semmit. Végül is mindenki azt csinál, amihez kedvet érez. Azt kérdeztem, min nevet, reméltem, hogy meg tudja mondani.

– Apa azt mondja, ön nagyon értelmes. (Türelmetlen mozdulatot tett.) Ezért kérdezek mindig, félek, nehogy hibázzam, és megbántsam önt.

Arckifejezése boldoggá tett.

– És miért nem akar megbántani?

– Mert a vendégünk. A vendég isten küldötte...

– És ha az a vendég gonosz ember? – kérdeztem, csak úgy, mint egy gyermeket, noha az arca elkomolyodott, szinte gondterheltnak tűnt.

– Akkor azt isten visszahívja.

– Melyik Isten?

– Az ő Istene.

– Minden embernek megvan a saját Istene?

Megnyomtam az utolsó szavakat. Rám nézett, gondolkodott, lehunyta a szemét, majd új, nedves tekintettel pillantott fel.

– Hibáztam, igaz?

– Honnan tudhatnám azt én? – mondtam, hogy zavaromat álcázom. – Nem vagyok én filozófus.

– Én az vagyok – vágta rá szemrebbenés nélkül. – Szeretek gondolkodni, verset írni, álmodni.

„Fogalma nincs a filozófiáról”, gondoltam és rámosolyogtam.

– Szeretnék öreg lenni – vágott bele hirtelen, olyan meleg, melankolikus hangon, hogy beleremegtem. – Olyan öreg, mint Robi Thakkur.

– Ki az a Robi Thakkur? – kérdeztem érthetetlenül felkavartan.

– Tagore. Szeretnék olyan öreg lenni, mint ő. Az öregek többet szeretnek és kevesebbet szenvednek.

Aztán, mintha elszégyellte volna a szavait, menekülni próbált. Majd megállt, fegyelmezetten, mert hiszen figyelt, és minden bizonnyal megértette, mennyire zavarban voltam ott, a lépcső korlátjának támaszkodva, nem tudván, hogy is viselkedjem vele.

– Mama nagyon el volt keseredve: olvasta egy könyvben, hogy Európában minden este levest szolgálnak fel. Nálunk sosem volt leves, azért fogyott le. Mi nem tartjuk meg azt a főzetet, a madaraknak adjuk.

– Nem is szeretem a levest – próbáltam megnyugtadni.

– Jobban szerettem volna, ha szereti – mondta felcsillanó szemmel.

– Mi jelentősége lett volna?

– Anya miatt...

Mondani akart valamit, de megállt. Engem is megzavart ez a csend, nem tudtam, mit gondoljak, miért villant olyan

mérgesen a szeme. Talán megbántottam, gondoltam.

– Kérem, bocsássa meg, ha hibáztam – szólaltam meg szelíden – Nem tudom, hogy kell viselkedni indiaiakkal...

Amikor megszólaltam, ő már készült felmenni az emeletre, de megállt, hogy végighallgasson. Ismét rám nézett, de olyan furcsán (ő, hogyan is írhatnám le, mindig változó tekintetét!), hogy én is tágra nyílt szemmel bámultam vissza rá.

– Miért kér bocsánatot? Miért akar szenvedést okozni?

– Eszemben sincs – tiltakoztam zavartan. – Azt hittem, megbántottam, és ezért...

– Hogy kérhet bocsánatot egy férfi egy lánytól?

– Ha az ember hibázik, akkor muszáj... végül is így szokták...

– Egy lánytól?

– Akár egy gyerektől is – dicsekedtem.

– Legalábbis...

– Az európaiak mindig így szokták?

Tétováztam.

– Az igazi európaiak igen.

Elgondolkodott, egy pillanatra, egyetlenegyre, lehunyta a szemét, majd nevetni kezdett, és ismét szemérmesen eltakarta a mellét.

– Talán csak úgy, fehérek egymás közt kérnek bocsánatot. Tőlem bocsánatot kérne valaki?

– Persze.

– És Chabutól?

– Tőle is.

– Chabunak sötétebb a bőre, mint nekem.

– Nem igaz.

Ismét felcsillant a szeme.

– De igen. Anyának és nekem világosabb a bőrünk, mint Chabunak és apának. Nem figyelte meg?

– Na és, mit számít az?

– Ez magának mindegy? Chabunak nehezebb lesz férjhez mennie, mert sötétebb a bőre, és több pénzt kell majd adni a hozományába...

Ahogy ezt kimondta, elpirult, és teljesen összezavarodott. Ami azt illeti, én is eléggé össze voltam zavarodva, mert most már sokkal többet tudtam az indiai házasságról, mint a Luciennel tett látogatás idején, és megértettem, mennyire kínos egy indiai lány számára ilyesfajta üzletekről beszélni. Szerencsénkre Sen asszony szólította Maitreyit odafentről, s vidáman szaladt el a könyvvel a hóna alatt, azt kiáltva, hogy: *Giace!*

Úgy tértem vissza a szobámba, hogy egészen elragadtatott mindaz, amit aznap felfedeztem. Megmosakodtam, mert közeledett a vacsora ideje (nagyon későn, 10-11 körül étkeztünk, bengáli szokás szerint, vacsora után pedig mindenki lefeküdt aludni), és felnyitottam a naplót, hogy megtoldjam a korábbi bejegyzést. Pár másodpercig tétováztam levegőbe meredő tollal, majd becsuktam a füzetet.

– Bolondság – gondoltam.

VALLASEK JÚLIA
fordítása

13

DOINA RUȘTI

Zogru

részlet

Türelmetlennnek tűnt és ugyanakkor vidámnak, a Zoével való találkozásra pedig úgy gondolt, mint az igazság nagy pillanatára. Gyönyörű nyáréjszaka volt, és a hodály ablakán keresztül látni lehetett az idomtalan, telítetlen holdat.

– Végre egyedül vagyunk, drágám, mondta az ajtón befelé jövet.

A nő a selyempárnákra támaszkodva hevert, és mosolyogva tekintett rá.

– Ne ijedj meg és hallgass meg kérlek, tette hozzá Zogru, miközben úgy bámulta, mintha arca olvadni készülne. Ezután az ágy szélére ült, úgy, hogy jól a szemébe tudjon nézni.

– Emlékszel még arra, mit mondott neked Ianache délután?

– Úgy tűnt, mintha eléggé el lett volna tévedve, mintha megcsúszott volna...

– Mit mondott?

– Hülyeségeket, nem is tudom már. Hogy ő tulajdonképpen nem is ő, hanem valaki más.

– Hát ez így is volt. Zogruval beszéltem, nem Ianachéval, Zogru pedig én vagyok, Alecu Moruzi bőrébe bújva, épp csak annyira időse, hogy szóba állhassak veled.

Zsóé számára kezdtek világossá válni a dolgok: olyan játszómáról van szó, amelybe Alecú maga is belekeveredett. Hirtelen forróság öntötte el a fülét, és halkan ezt kérdezte:

– Miféle játék ez, én fényességem?

– Semmiféle játék. Hinned kell bennem. Valódi arcom nem számít, csupán egy szellem vagyok, aki ragyogásra készíti az emberek unalmas arcát. És hogy ezt bebizonyítsam neked, pár pillanatra kibújok Alecuból, majd visszabújok belé, hogy lásd a különbséget. De előbb hallgass meg. Nem olyan vagyok, mint a többi lény, hanem egy erősebb gondolat, belebújva...

Zogru azt akarta mondani, hogy *vérükbe*, de aztán rájött, hogy ez a részlet talán nem kelt túl jó benyomást, ezért így folytatta:

– Egy gondolat vagyok, és az összes emberi gondolatot uralom.

– És miért kellene nekem egy ilyenfajta gondolattal szóba állnom?, kérdezte Zoe tovább mosolyogva, hogy kedvére legyen.

– Mert szeretlek.

És ahogy a nő mosolyogva felvonta a szemöldökét, Zogru hozzátette:

– Jól nézz meg engem, most, amíg Zogru vagyok. Egy pillanat múlva kibújok, és majd meglátod, milyen gyorsan megváltozik a férjed. Ezt követően pedig visszatérek. Figvelsz rám?

– Hogyne figyelnék, szerelmem.

Zogru villámgyorsan kiszállt, és közben megkísérelte elképzelni ámulatát, hallotta, hogy Alecu Moruzi, a nő hajfűrtjeit simogatva, halkan a következőket mondja:

– Nem értem, miért beszélgetünk ezekről az örültségekről, melyekről nem is tudom, honnan jönnek nekem. Inkább mondd el, mit mesélt neked az a szerencsétlen Ianache.

Mint minden Zogru által lakott test, Alecu is euforikus állapotban volt, és közben úgy beszélt, hogy nem volt meggyőződve arról, amit mondott, de nem is tudott leállni. A *Zogru* név egyformán nevetségesnek és bizalmaskodónak tűnt, olyasvalaminek, ami épp átfutott az agyán, és semmi többnek. Egy pillanatig sem úgy gondolt Zogrura, mint egy tulajdonosra, aki szétzúzta életét. Alecu számára már semmi egyéb nem létezett annál a hangultnál, mely észrevétlenül hatalmába kerítette.

Zogru szokva volt az ehhez hasonló megnyilvánulásokhoz, jól ismerte az embereket, amióta közöttük járkált, ám ama pillanatban számított Zoe érzelmeire, biztos lévén abban, hogy a látszat mögé betekintést nyerhet. Alecuba visszatérve a legkülönfélébb pózokat igyekezett felvenni, valójában majomkodásra készítette őt, és mikor megkérdezte, *nos, látod-e, hogy visszatértem*, Zoéból kibugygyant a nevetés, az a ragadós-fajta, úgyhogy neki is könnyessé vált a szeme.

Csalódott volt, de nem fegyvertelen, sőt, nagyon is határozott a tekintetben, hogy folytassa.

– Mit tegyek, hogy elhidd nekem, Zogru vagyok?

– Semmit. Hiszek neked.

– Akkor is kérj valamit, valami nehezet, amit Alec nem tudna megtenni.

Zoe ugyanolyan vidáman nézte, mint-
ha esze ágában sem állt volna válaszol-
ni.

– Mondj valamit, ami most foglalkoztat téged, valami érdekeset és szörnyűt...

– Amilyen az Ikon-tó kísértete?

– Ó, a kísértet! Holnap elmegyek oda, és este már el is fogom mesélni neked a történetét.

– Menj dolgodra! Az valamilyen tisztátalan ügy, ahonnan ez a járvány is indult. Ha pedig bajod esne, belehalnék a fájdalomba.

Szavai, habár nem neki szoltak, megindították, és arra emlékeztették, hogy nem élhet vissza Alecu testével. Ha megfontoltan bűjt volna belé, havonta néhány órára, akkor sokkal jobban meg tudta volna őt tartani, és Zoe mellett is csak bizonyos alkalmakkor lehetett volna.

– Rendben, mondta, a feláldozott ember arckifejezését magára öltve. Nem megyek Alecuval, és különben sem akarok neki semmi rosszat tenni, hisz tudom, mennyire haragudnál. Egy fiúval fogok odamenni, akít nem is ismersz, de aki a kolostor kapujához érve azt fogja

mondani, hogy te hívattad. Hagyj üzenetet a szolgáknál.

Zogru hanyatt-homlok vitte Alecut a kolostor elé, ahol egy darabontba vetette magát, majd egy szolgába, akit kiléptetett a kapun és Gligore Ionașcu udvarházába futtatott. Vele akart aludni, inkább azon hóbortból, hogy meghitt helyen tudja magát. A szolga bedöngtetett a kapun, és azt mondta, hogy levelet hozott Gligorénak, és mivel fejedelmi küldönci köntösbe volt felöltözve, a cselédek azonnal hívták. Nem kellett semmit mondania, hanem gyorsan a vérebe bújt, mint egy jó meleg helyre, és várta, hogy elaludjon. Zogru számára az elmélkedés és a gyönyör ideje volt ez. A vérre bízta magát, mely olyan lágyan lüktetett, akárcsak egy kényeztető fürdőben. De volt még valami. Mégpedig az álmai, melyeken úgy vett részt, mint egy néző, időnként maximálisan beleavatkozva, sőt akár egy-egy szereplő vagy apró részlet irányát is megváltoztatva, ami hatalmas elégtételt biztosított számára. Ha napal teljes mértékben uralta is azt az embert, akibe épp befészkelte magát, éjnek idején már csak egy szemmé vált, mely a hihetetlen történetekben gyönyörködik, ez pedig boldogsággal és erővel töltötte el. Ő maga is sokszor került egyfajta álmódó és kellemes állapotba, melyben mindenféle dolgot elképzelt, a leggyakrabban pedig azt, hogy ő nem más, mint ő maga, és nem kényszerül arra, hogy egyik emberből a másikba rohangáljon, és amikor szerelmes lett, miképpen most is, elképzelte, hogy azzal a bizonyos nővel együtt mennek egy bizonyos helyre, ami csak az övék.

És valóban volt valamikor egy ilyen kalandja, különben pedig igen sok utat kipróbált, ugyanis számtalanszor esett már szerelembe. Säftitát 1528-ban szerette örülni. Egy tárgoviste-i kereskedő lánya volt, akivel akkor találkozgatott amikor egy Barbu nevű bojárka vérében tobzódott. Elrabolta a szülői házból és elfutott vele, először Bukarestbe, ahol annak a bizonyos illedelmes embernek háza volt, majd miután meghallotta, hogy maga a vajda szolgálakat küldött a nyomukba, a Duna felé vette az irányt, és átment a törökökhöz. Örült volt, és nem gondolt arra, mi fog vele történni. Már több mint egy hónapja ücsörgött Barbu testében, de miután megpróbálta a lány értésére adni, hogy új külsőben fog visszatérni, továbbállt. Lefogyott és rosszul érezte magát, és egy nappal később már járni sem tudott. Akkor döntött úgy, hogy friss vérbe szabadul, ám a kevély török, akibe belebújt, ugyanúgy érezte magát, elájult az úton, és miközben más test felé próbált kúszni, egyre elveszettebbnek érezte magát, mígnem valami elkezdte húzni a föld fenekére. Akkor jött rá első ízben, hogy egyfajta keretben van, melyen túl már semmit nem tud tenni, sem járni, sem élni: felszívódott a föld gyomrába, a mély álm birodalmába.

SZENKOVICS ENIKŐ
fordítása

Doina Ruști: 1959-ben született Comoșteni-ben. Prózaíró, műfordító, kritikus, a bukaresti Hyperion Egyetem tanára. Hat prózakötete jelent meg, számos irodalmi díj kitüntette.

BENE ZOLTÁN

Világnézet

Zé kénytelen-kelletlen elment egy interjúra. Hónapok óta húzta-halasztotta, felbontatlan számlaleveleit raskosgatta stószba, nadrágszíján fúrta az újabb s újabb lyukakat, ám egy reggel arra ébredt: ez így nem mehet tovább. A szabadúszásban felkopik az álla. Első lépésként jöjjön az interjú, sóhajtott. Szorongással töltötte el a puszta gondolat is. Igaz, volt ő már interjúalany korábban, ám akkor érdeklődő újságírók faggatták irodalmi alkotásokról, amelyeket ő ültetett át ékes magyar nyelvre – ezúttal viszont alkotásokról nem esik majd szó, amint az érdeklődés sem fog szerepet játszani.

Zé az emberpiacra készült. Árucikké változott. Ilyen minőségében vágott neki a városnak, s úti célja nem egyéb, mint egy bűvös-misztikus állásinterjú. A megyei lapban akadt a hirdetésre, telefonon jelentkezett, elektronikusan küldte a dokumentumait (személyi okmányok és oklevelek digitális másolatait), vilanyvászsként kapta az időpontot és a követelményeket. És most elindult.

Évek, évtizedek óta könyvek lapultak a táskájában. Bárhová ment, az utazás holtidejét mindenkor, mindenhol olvasással múlatta. Ezúttal Maurice Druon könyvét, a *Zeusz emlékiratait* lapozgatta a zötyögő villamoson. Nem folyamatosan olvasta, csak bele-belekapott itt-ott. Ennél a passzusnál hosszasan elidőzött: „Tevékenységetek nyomán inkább a tévelygések tere bővült, semmint a szabadság; szorongó félelmek nőtt s nemigen sikerült csökkentenetek a fátum rátok nehezedő nyomását.” Zé elrövedve forgatta a szavakat az agyában, közben el-elmosolyodott, hűmmögött, bólogatott. Akárki boldognak nézhette. Bizonytalán nézték is. Akárhik.

Mialatt a sugárutat szegélyező, graffitis házfalak remegtek a hőségben és a villamos sárga teste kűszködve hasította szét a kánikula utcára ragadt, viszkózus tömbjét, Zé azon merengett, őt magát is a fátum nyomása készítette erre az útra, az emberpiac irányába. A sorsa nem egyéb, mint egyre nehezebben, egyelőre mégis keserű sikerrel viselni el a bizonytalanságot, az állandó pénzügyi zavarokat, az egysíkú táplálkozást, az olcsó sört, a tablettás fröccsöt, a zárjegy nélküli csempészcigarettát.

Idáig jutott, mikor le kellett szállnia. Zeusz történetét a táskájába süllyesztette. Izzadva és szorító

mellkassal nézett az események elé. Csakhamar, alig néhány lépést követően, hatalmas kapuval találta magát szemközt. A házszám egyértelmű, ide kell jönnie. Minden erejét összeszedve belökte a nehéz kaput. Nyikorgott, sírt, jajgatott a súlyos test a rozsdás sarokvasakon. Zé belépett. Kurta, sötét folyosó végén zárt udvar, körül gang, korlát, ablakok, ajtók. A falakról a vakolat, a nyílászárók kereteiről a zománc pergett. Zavaróan erős illat mögül előkúszó dohos szag terjengett.

Zé gyorsan rátalált a táblára, amit keresett: a cég, ahová jelentkezett, egy kétszárnyú, vasalt ajtó mögött székelt. Az órájára pillantott: három perccel a kijelölt időpont előtt érkezett.

Húsz percet várakozott még, mire bejutott. Két fiatal férfi, egy középkorú és egy idősebb nő, valamint egy öregember ültek a helyiséget uraló, túlméretezett asztal mögött, az asztal előtti széken kellett Zének helyet foglalnia. Az asztal mögötti, távolinak és megközelíthetetlennek, félelmetesnek és kíméletlennek tűnő alakok először arra voltak kíváncsiak, miféle munkákat végzett eddig az interjú alanya, jelen esetben Zé. Merre és mit dolgozott, milyen eredményeket ért el? A lefordított irodalmi művek hallatán bólogattak, vonogattak a szemöldöküket, azzal sietősen átléptek fölöttük. Különösen a verseken. Az agyukat bizonyára úgy konstruálták meg a méregdrága tréningeken, hogy azonnal törölődjék belőle mindenfajta fölösleges információ. Zé ezt eleinte nem vette észre, lelkesen sorolta, hogy mikor, mivel kereste a kenyerét. Az asztal mögötti szemek egyedül akkor csillantak föl, amikor (mintegy mellékesen) az auditokról beszélt. Zé ugyanis különféle nagy szervezetek audit nevű széanszain is tolmácsolt már, magyarán segített a szervezetek öltönyös-nyakendős urainak *megegyezni* a magyar beszállítókkal. Egy-egy ilyen audit után napokig hányingerrel küzdött és messzire került a tükröket, erről a momentumról azonban ezúttal – érezve az asztal mögött ülők szembeötlő örömet az auditok terén szerzett jártassága kapcsán – mélyen hallgatott. Kétség kívül elégedettséggel tölti el őket, állapította meg magában a kétségbeesés szélére sodródó Zé, hogy a jelentkező, vagyis én ilyen irányú tapasztalatokkal is bír, azaz bírok...

És akkor az asztal mögöttiek hirtelen átváltottak spanyolra. Zé alig bírta visszafojtani önkéntelen nevetését, olyan gyatrán beszélték a nyelvet. Amazok is észlelték, hogy valami baj van, s kisvártatva visz-

sza is tértek az anyanyelvükhöz. Nyilván azért, mert érzékelték az interjúalany egyértelmű nyelvi fölényét (igaz ugyan, hogy ezt érzékelhették volna az anyanyelvük esetében is – csak hogy ahhoz nem volt meg bennük sem a kellő érzékenység, sem a szükséges mértékű anyanyelvismeret).

Végezetül arra szólították föl a jelentkezőt, nyújtsa át a portfólióját.

Három nappal korábban Zé fölhívta Efet, mondaná el neki, ugyan mi szüksége lehet egy nemzetközi cégnek arra, hogy esetleges jövődöbeli spanyol nyelvű tolmács-levelezőjéről egy profi fotós fényképsorozatot készítsen? Ef szerint erre semmi szükség nem lehet, hacsak nem titkárnőt keresnek a petyhüdt, ám élvezet főnök részére. Zé szerint erről szó sincsen, ennek ellenére határozottan portfóliót kérnek. Ef ekkor nyitva fölröhögött, majd beavatta Zét az élet másik oldalába. Elárulta, körülírta és elmagyarázta, mi a csudát értenek eme szó alatt az effajta vállalkozások. Zé csodálkozott, ámult-bámult és irigyelte Efet, aki ily mértékben tájékozott a való világ dolgaiban.

Zé átnyújtotta a dossziét, benne a formai követelményeknek többé-kevésbé megfelelő curriculum vitae-vel (CV), diplomáinak, okleveleinek hitelesített másolataival, néhány, ön-maga által jónak ítélt fordításával, végezetül két-három tanulmányával, amelyeket a szépirodalmi fordítás témakörében írt, s amelyeket jeles lapok közöltek. Az asztal túlsó felén kézzől kézre jártak a papírok. Közben az egyik fiatal férfi egy elegáns, tagadhatatlanul akár szépnek is nevezhető kézmozdulattal elbocsátotta Zét.

Két nap múlva visszarendelték, telefonon. Ugyanaz az erős illat, s az alóla ugyanúgy szivárgó dohos szag fogadta, ugyanabba a szobába lépett, ugyanazokkal az arcokkal találta magát szemközt. Amint letelepedett, minden teketória nélkül azt firtatták, mit gondol a társadalomról, amelyben élnie adatott, és mi a véleménye a szolgáltatásokról? Zé nem igazán értette, mire lehetnek kíváncsiak ezek a számára továbbra is ijesztően idegen figurák, ezért inkább kitérő választ adott.

Az idősebb nő afelől érdeklődött, mi volt Zé célja a portfólióba helyezett versfordításokkal és tanulmány-másolatokkal? Zé hebegett, habogott, nem értette, mibe csöppent. Az idősebb nő hangjából tudniillik számonkérő, mi több, egyenesen rosszszallóan szemrehányó felhangot hallott ki, amire képtelen volt magyarázatot találni. Ugyanakkor biztos volt

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>> folytatás a 15. oldalról

abban, hogy nem téved – s meggyőződését erősítették a tekintetek gyilkos sugarai is, melyek mély sebeket égettek a bőrébe.

– Nézze – szólalt meg a középkorú nő –, ez itt a szolgáltató szektor. Maga ebbe jelentkezett, ebből kíván élni! Ma már ez a gazdaság húzóágazata, mert a demokrácia és a szabadság társadalmában a szolgáltatás vált a vezető gazdasági erővé.

Zé nem vitatta a hölgy kijelentésének igazságát, ám egyáltalán nem értette, miképpen kerülnek ide ezek a csontig rágott közhelyek. Várta, hová akarnak kilyukadni a kihallgatói. Az egyik férfi ekkor nekiszegezte a kérdést, hisz-e abban a társadalomban, amelyben él? Aztán hosszasan kifejtette, hogy valójában mi is ez a társadalom. Beszért jogokról, kereskedelemről, szabadságról (jó sokat), lehetőségekről, egyenlőségről, demokráciáról, szabad akaratról. Állította, hogy e társadalom, amelyben (felfoghatatlan szerencsénk folytán) élnek, voltaképpen nem egyéb, mint az igazságos és szabad világ, minden világok közül a lehető legcsodálatosabb, amely a jövőben kizárólag technikai értelemben fejleszthető, tudniillik humán oldalon, társadalmi szinten csaknem tökéletes. (Zé úgy érezte, a beszélő az álszerű „csaknem” szót csupán kötelező sallang gyanánt, esetleg tudat alatti babonáság folytán illesztette a mondatba.) Vagyis az a hely, folytatta a férfi elragadtatótan, ahol az emberek saját kezükbe vehetik a sorsukat; ahol mindenki a tarsolyában hordozza a marsallbotot; az a világ, amelyben a legszebb éppen az, hogy mindannyian egyenlő esélyekkel indulunk az életben és mindahányan kiteljesíthetjük önmagunkat. Zé ennel a pontnál kinkeservesen fojtott el egy gúnyos vigyort, a férfi pedig (talán észrevette a reakciót, talán mondandója végére ért) elhallgatott.

– Ebben kell élnem – dadogta Zé a hirtelen beállt csöndben. Nézte az asztal túloldalán lebegő arcokat, s egyszerre valóságoszerűtlennek érezte a teret, a térben önmagát és a sötét háttérre szegezett arcokat. Úgy érezte, a levegő összesűrűsödik körülötte, akár hajdan a boszorkányok körül az inkvizíció valatókamrájában. Rekedten, mégis tisztán beszélt tovább:

– Függetlenül attól, hiszek-e benne vagy sem, ebben a világban, ebben a társadalomban kell élnem. A kérdését egyébiránt nem tudom értelmezni, uram, mert arról, hogy egy társadalmi berendezkedésben hiszek vagy nem hiszek, arról soha eszembe sem jutott tűnődni, s ezután sem szándé-

kozom ilyenén melázni. Ez nem valóság...

Mire kimondta a választ, tudta, hogy ebben a számára irreális közegben végleg elveszett. Egyidejűleg azt is tudta, hogy egy darabig még biztosan nem lesz kiszámítható keresete, munkahelyi számítógépe, fizetett szabadsága. Egyelőre elmarad a fatálnyí létbiztonság. Világosan látta, hogy nincs és nem is lehet helye az asztal túlsó oldala által „szolgáltató szektor”-nak nevezett valami semelyik szegmensében sem. Mivel tudta, hogy úgylis elveszett, még beszélt egy keveset:

– Ön a szabad akaratot emlegette. Tudják, Pico della Mirandola szerint az ember a hitnél és a csodánál is előbbrevaló, és szabad akarata révén a legnagyobb és leghatalmasabb a világegyetemben, egy önmeghatározó, önsorsát építő individuum, s méltósága éppen ebben áll: szabadságában, a választás lehetőségében. Sokkal később Madách ezt a két világ közt választhatni lehetőségében mutatta föl. Igazuk van, a választás lehetősége hatalmas adomány. Ugyanakkor a magam részéről tra-

manipulálását pedig tökélyre fejlesztette; amely a választást oly szűk keretek közé korlátozza, hogy gyakorlatilag megszünteti mint lehetőséget; amely utat enged és teret ad a tömegtársadalmaknak. És ezekben a tömegtársadalmakban, jóllehet ez ellen Önök az utolsó lehetetlenségig kézzel-lábbal tiltakoznának, ha értenék, miről beszélek, szóval ezekben a tömegtársadalmakban a szabadság legfeljebb látszólagos, korántsem valóságos... De ugyan minek is...?

Az asztalon – szétcincálva, gyűrötten – portfóliójának saját maga által legértékesebbnek ítélt darabjai, a szeretett versek fordításai és a tanulmányai heverték, az asztal mögöl, gyűlölködő arcokból utálkozó tekintetek meredtek rá. Azok között a versek között egy sincs, amely az asztal túloldalán értelmezhető volna.

– Ön nem alkalmas arra, hogy egy modern cég munkatársa legyen – mondta ki az elvárt ítéletet az öregember. – Ön egy avított egyén! Túlhaladott, förtelmes gondolkodása pedig egyenesen romboló, sértő és kirekesztő!

– Igaz – bólintott Zé. – Ebben helyelközzel egyetértünk...

Dan Bimbea: A Duna

gikusnak tartom, hogy a Pico della Mirandola fémjelezte reneszánsz gondolkodás vezetett végül magukhoz. Ehhez a mai modern individualizmushoz, amely az Önök által magasztalt társadalmi berendezkedés sarokköve... Ehhez a mai modern individualizmushoz, amely az embert biológiai sejthalmazzá selejtesítette; amely az információ kultuszának ideológiájával az információt a végtelenségig lecsupaszította, ezáltal könnyedén manipulálhatóvá alakította,

Mielőtt távozott volna, előkotort a táskájából egy könyvet, kinyitotta, nagy levegőt vett, aztán sietve összecsukta, sebesen elpakolta, kurtán köszönt, azzal távozott. Csak a villamoson ülve nyitotta ki ismét a kötetet. Somolyogva, megkönnyebbülten olvasott – magának, magában: „Tevékenységek nyomán inkább a tévelygések tere bővült, semmint a szabadság; szorongó félelmek nőtt s nemigen sikerült csökkentenetek a fátum rátok nehezedő nyomását.”

PETRES LÁSZLÓ

Miesnap kirándulások Árkádiában

Baróti Szabó Dávidnak van egy verse a 18. század utolsó évtizedeiből, *Barótról ekloga* a címe, amiben két pásztor beszélget, pontosabban Dámon faggatja Tirzist. A kérdés, amire az utóbbinak felelnie kellene, az, hogy miért csak lakhelyének, a felvidéki Virtnék énekli hírét, Erdélynek, Barótnak, ahol született, nem. Szabó Dávid a vers végén nagyon szépen és tömören írja le a hajdanvolt baróti Árkádiát, ami Olafz-Telek, Batzon, Bodos, Köpetz és Rákos között fekszik, ahogy lábjegyzetében akkurátusan pontosítja, de aminek hajdani képit már nem látni. *Métely és fenébb vad* lepte el a tájat, mely *bal eset* valósággal megbéklyózza a nyelvet, sóhajtja Tirzis. Vagy énekel továbbra is Virtről, vagy már többé nem fog soha zengeni furuglyám – makacsolja meg magát. Érdekes volna utánajárni, hogy milyen következményei vannak ennek a kijelentésnek Baróti Szabó költészetfelfogására, de leginkább a szerzői pozíció megképzésére. Most csak azt jegyezném meg, ami megfogott a vers első olvasása során is: jó kétszáz évvel korábban egy literátus ember egy erdélyi, székelyföldi tájegységet Árkádiaként tud látni és láttatni! Megvolt, bejárható volt, most (akkor már) csak megidézhető. Itt élt Pán és Títr Barót környékén, ez hihetetlenül felszabadító érzés kellenie, hogy legyen, akárcsak jó pár évtizeddel később Petőfinék az Alföld – de mégsem az. Baróti Szabó Dávidnak nem az, még ha hajdani látványát titkos tudásként azért magával, magában hordja.

Lövetei Lázár László eclogáinak helyszíne a mítoszi zöld, kíváncsiságát a *Miért lesz most pásztor az ember?* hetyke kérdésben fogalmazza meg. És legnagyobb sajnálatomra nem idézi (meg) hajdani kollégáját, aki a Hargita délnyugati lejtőin látta még Pánt, amikor oly sok mindenkit idéz (meg) a magyar és európai klasszika korából. A *Zöld* című kötet 12 eclogát tartalmaz, amiből az első, a nulladik, alcíme szerint *Előszó helyett*, a tizedik, ami a tizenegyedik, csak *ecloga-féle*, az utolsó, a *Vendég-ecloga* meg *Utószó helyett* van, ahogy az alcím újból pontosít, így marad kilenc, amiről hamar beugrik a vergiliusi kilenc ecloga – meglátjuk, hasznunkra-e.

A versek előtt egy horatiusi idézet, motó áll, ahogy az utolsó, a vendégsorokból felépített *Vendég-ecloga* előtt is, amivel viszont zárja, így egyféle keretbe rendezi a szövegeket. Mindegyik verset görög, latin, magyar idézet vezet be – Horatius, Hölderlin, Csokonai, Kosztolányi stb. –, klasszikusok. A Költő szóba elegyedik a Pásztorral, Halással, Vadörrel, a Laptoppal, a lövetei Obeliszkkel, kint az erdőn, valahol a Hargitán, mégis az az érzésem, hogy nehezen ért szót, nehezen győzi meg egyik a másikat, nincs versengés, inkább csipkelődés van, ironia. Ha ezek után kicsit óvatos, tartózkodó lenne a kedves, reménybeli olvasó, azt

tudom mondani, hogy ne legyen. Elsőre, valóban úgy tűnik, sok ez így, tizenkét versre ennyi klasszikus, görög-rómaiától Dantén át Berzsenyiig, sok helyszín, sok probléma, sűrű világ. Az történik pedig, ami a többi Lövetei Lázár-kötetekben is történni szokott: a szerző, itt a Költő, imponáló magyar és világirodalmi ismeretei birtokában, kitűnő mesterként dolgozza bele ezt a tudását verseibe, közvetlen vagy közvetett idézetként, allúzióként. Ezt pedig szűkebb vagy tágabb világa elemeivel, közéleti vagy magán-történetekre való utalásokkal egészíti ki, burkolja be. Vagy egymás mellé helyezve, fondorlatosan azt figyelni meg, hogyan lépnek ezek az elemek reakcióba, mit hoznak ki egymásból, mit hoz ki egy Horatius-idézetből a Költő olvasás iránti csillapíthatatlan vágya és fordítva.

Ott, ahol van elő- és utószó, ott, ahol Szent Györgytől Szent Mihályig tartó pásztorév az egyik lehetséges kötetsszerző időkeret, ahol a könyvtár-otthon iránti horatiusi vágyódástól eljut a feloldozást nem találó (legalábbis Horatius szerint), belsőt felemésztő kórig, ott van – legalábbis én ezt láttam – egy történet. Ha meglátjuk ezt a történetet, akkor kezd működni visszafele, belülről kifelé kezd működni ez a sok ballaszttal nehezített költészet.

Beugorhat a vergiliusi kilenc ecloga, és érdekes olvasni, ahogy Löveteinél az első ecloga megidézi a vergiliusi kilencet, hogyan lesz Vergilius kisajátított földjéből a Greenpeace által védett növények miatt letiltott legelő, vagy a Lövetei negyedik eclogája megidézte vergiliusi tizediket, az elhagyott szerető keserves történetét. Beugorhat, de ha nem, az sem baj. Ha utánaolvasok, akkor egyik tanulság, hogy annyira korba ágyazottak a vergiliusi eclogák, hogy inkább most arra fűlelek, ami a Lövetei Lázár-versek kontextusáról kiderülhet. A másik meg a mítoszi zöldről való – arról a zöldről, ami a zöldfűlütől a Greenpeace-ig sokféle szóösszetételben, kontextusban feltűnik, és ami szerint a zöld már Vergiliusnál is kicsit mítoszi, egy árnyalat, vagy egy képesség meglátni ezt az árnyalatot. Árkadia nemcsak valahol Görögországban van, nemcsak a római Mincius partján, hanem Barót környékén vagy Csíkszentdomokos és Lövete között. Ezt észrevenni, meglátni, megmutatni, erre kell az a képesség, ami látja ezt a zöldet. Hát ezért lesz most (is), ma, pásztor az ember, hogy ezt elbeszélje. Hogy ehhez a látványhoz Lövetei megtalálja a történetet, amivel elbeszélje, ahhoz inkább Horatius és az ő otthonosságérzetét keltő, személyes, nyugodt versvilága kellett. (Zárójelben mondom, hogy azé a Horatiusé, aki Arany nagy kedvence volt, azé az Aranyé, akiről Lövetei írt néhány éve nagy empátiával az *Arany versek* kis könyvecskében.)

Lövetei
Lázár
László

Zöld

Ebben a személyes történetben ott van a vidrát agyonverő székely falu, vagy éppen a blog, amit a Költő egy ideje már vezet, a talponálló, ahol a hajnali kávéját issza, a patak, ahol pecázni szokott, a „life”, amit él stb. A lényeg, ahogy a nyolcadik eclogában a Pásztor elmondja: „Hogy mi a lényeg?!/Most például a szép, piros alkony...” – a lényeg sokféle, és ez így van jól. A lényeg a zöld, a mítoszi árnyalat nélküli, a remény, vagy az, hogy „Menni a fák közt, látni a földet, /s csöndben örülni”, ahogy a (Tizedik) ecloga-félében fogalmaz. Most itt úgy látom, hogy egy gesztusról szól ez a történet, az örömről, ami rebbenékeny, a harmónia lehetőségéről, az étellel való kiegyezésről, a személyes szabadságról, ami kiszolgáltatott. Ezekben tűnik fel Árkadia vagy annak lehetősége. Jó, hogy rátalált erre a látványra Lövetei, szépen összeáll ebben a kis kötetben. Kérdés, hogy lesz-e ereje ezt magának megtartani.

Szó van még visszakozásról is, bele nyugvásról, Isten perselyéről, tévedés utáni magára találásról, szimulálásról. Annyi feszültségről, amit csak nehezen tud fegyelmezni a sok klasszikus. Mind olyasmiről, amire Baróti Szabó Dávidnak még nem lehetett mersze. Ami miatt inkább lemondott Barótról, hogy Virtről énekeljen.

A 2005-ös *Két szék között* című kötetben van Löveteinek egy verse, *Árkadia-féle*, abban a halállal kíván kibékülni, és úgy mond le Árkádiáról vagy Árkadia-féléről, hogy tudja, roppant közel volt. Most, hogy felsejlik, most, hogy látható, itt van, hát jó nézelődést! Mindenkinek.

Lövetei Lázár László: Zöld. Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség, Szépirodalmi Páholy, Fiatal Írók Szövetsége. Kolozsvár–Budapest, 2011.

KOVÁCS BEA

A forgatókönyvírás metakönyve

Ósrégi mondás, hogy aki tudja, csinálja, aki nem tudja, tanítja. Mármost vagy egyetértünk ezzel, vagy sem, olykor kétségtelen igazság rejlik benne. Például Robert McKee esetében, akinek, bár a forgatókönyvírás atyjaként van számon tartva, csupán egyetlen könyvéből lett tévéfilm (*Ábrahám*, 1993). Az amerikai író-tanár 1984 óta tartja a világhírű *Story*-szemináriumokat, amelyek a forgatókönyvírás korántsem egyszerű, de némi tehetséggel, sok tanulással és gyakorlattal tökéletesen elsajátítható mesterségébe nyújtanak betekintést. A precízen felépített útmutató lépésről lépésre illusztrálja azt az alkotófolyamatot, amelynek során megírható a (dramaturgiai és stíláriális szempontból) kifogásolhatatlan történet. A kurzusok alapanyaga könyv formájában először 1997-ben látott napvilágot, a magyar fordítás pedig, a Filmtett Egyesület gondozásában, 2011-ben került piacra. Olyan hiánypótló szakkönyvről van szó, amely nemcsak filmszakos hallgatóknak hasznos, hanem színházi emberek és írók számára is segítséget jelenthet. Ezenkívül bárki, akár kritikusként, akár rajongóként, rengeteg kedvére való ötletet fog találni a *Story*-ban.

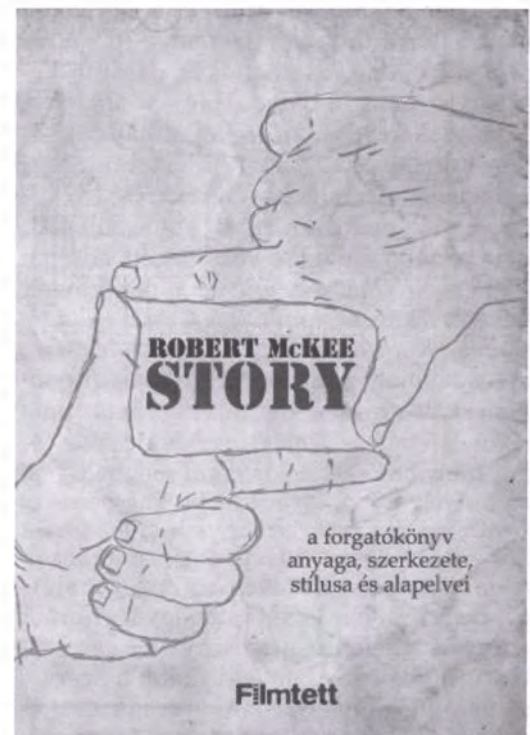
McKee rendkívül közvetlen módon tanít, stílusa olyan, akár egy megértő nagybácsié, aki lelkesen és kitartóan pátyolgatja tanulni vágyó csemetéjét. A fordítók, Jakab-Benke Nándor és Zágoni Balázs tolmácsolásában a könyv igen olvasmányos, fiatalos lendületű: a szerző tegez minket, tanítványokat, valós példákkal és helyzetekkel szembesít, hogy könnyebben megértsük a leckét, a mondanivalót. A *Story* ugyanis tankönyv, amely műhelymunkát megidéző módszerekkel avat be az írás rejtelseibe. A forgatókönyv anyaga, szerkezete, stílusa és alapelvei alcímmel ellátott kötet lényegében a klasszikus dramaturgiai fordulatok, megoldások felsorakoztatásával, boncolgatásával foglalkozik, valamint azoknak az elbeszélői és párbeszédtechnikáknak a feltárásával, amelyek lehetővé teszik a néző elvarázsolását, az összehatással megidézve a katarzist. A szerző nagy mértékben támaszkodik Arisztotelész nélkülözhetetlen művére, a *Poétikára*, amely a tragédia szerkezeti egységeit tárgyalva a nézői megtisztulás jelenségét próbálja megvilágítani; megemlíthetjük Egri Lajos hasonló könyvét is, *A drámaírás művészetét* (1942), amely a maga idejében ugyancsak fontos hollywoodi alapanyag volt. Míg a *Poétikával* való közös pontot a klasszikus, „jól megcsinált” cselekményszerkezet részletekre bontásában látjuk, az Egri-művel való kapcsolat főleg a példázás típusában valósul meg: McKee a felvázolt módszereket, írói-szerkesztői elveket rögtön egy-egy cselekményszerkezettel, szereplőelemzéssel támasztja alá, de többször szemléltet úgy, hogy közismert filmek forgatókönyveinek reprezentatív jelenségeit elemzi, a dialógushoz, illetve a tu-

lajdonképpeni leírásokhoz kommentárt fűzve, a szerzői fogások felfedezésére törekedve. Természetesen alapvető eltérések is vannak az említett tanulmányok között: míg Egri a történet premisszájának és a karakterek, jellemek metikulózus kidolgozásának fontosságát hangoztatja, McKee ismételten a történet primátusáról győz meg minket, nyomatékosítva, hogy a történet az élet metaforája (19. o.).

Ez a hitvallás mindvégig visszaköszön a terjedelmes könyvből: a filmnek (történetnek) kötelessége elvonatkoztatni a valóságtól, hogy feltárja annak esszenciáját, ismernie kell az életet, viszont nem válhat hétköznapivá (20. o.). A szerzőnek tehát úgy kell írnia, hogy ne lépje át a hihetőség határait. Ennek a következtetésnek viszont a sztori sajátos világában, szabályrendszerében, nem pedig az objektív valóságban kell meglennie. McKee szerint a megfelelő dramaturgiai szabályok betartása nem zárja ki a művész- vagy avantgárd filmek kísérletező, kevésbé konvencionális stílusát sem, de annak az írónak, aki így alkot, ugyanúgy kell építkeznie a cselekményt és a szereplőket illetően, mint például az, aki klasszikus hollywoodi vígjátékot szeretne kitalálni. McKee kivételként tekint a művészfilmekre, munkamódszerét, például figyelve észrevesszük, hogy főleg a hetvenes-nyolcvanas évek hollywoodi filmjét veszi az elemzés alapjául, illetve hasonló produkciók létrejöttét támogatja. Leggyakrabban a *Casablancát*, a *Kínai negyedet*, a *Kramer kontra Kramert*, a *Magánbeszélgetést* hozza fel etalonként, de utal olyan szakmai és közönségsikerekre is, mint *A birodalom visszavág*, *A cápa*, *Rocky* stb. Az európai rendezők közül például Bergman, Buñuel és Fellini nevével találkozunk gyakran, a *Tükör által homályosan* és az *Édes élet* többször is példaként szerepel. Noha a könyv végén található terjedelmes filmográfia összegyűjti mindazon címeket, melyekről a szerző értekezik, érdemes ezt a pár alkotást újraneézni az olvasás elkezdése előtt: így konkrét jelenetekhez kapcsolhatjuk az új információt, a kreatív vagy szerkesztési tanácsokat, és sokkal hamarabb megértjük, hogyan és mitől működik a jó forgatókönyv.

A könyv négy fő részből és rengeteg alfejezetből áll, és kellő mértékben ismerünk meg írói technikákat és bravúrokat, az általános eszmeifuttatások és konkrét filmes példák mellett. Az első fejezet *Az író és a történetalkotás művészetéről* szól, mely McKee könyvének felépítését és szellemiségét ismerteti, és azokat a fontos kérdéseket célozza meg, amelyeket minden szerzőnek fel kell tennie magának, mielőtt írásra adja a fejét – mitől lesz jó a sztori, mik a sztereotípiák és hogyan kell elkerülni a hatásvadászatot, hogy csak néhány problematikus témát említsünk. A következőkben már sokkal részletesebben tárgyalja *A történet elemeit*, és a szakterminológia meghatározása után a szerkezet spektrumáról, majd

KINEMATOGRAF

a szerkezetnek a környezettel, műfajjal, szereplővel és jelentéssel való szoros viszonyát elemzi. Megismerjük a hagyományos szerkezet (klasszikus cselekmény) felépítését, a konfliktus és a szereplők típusait, a történet világának konzekvenciáját, az egyes műfajok sajátos jellemzőit, illetve az ezekkel való kísérletezés lehetőségeit, majd a premissza megalkotásának és kiteljesítésének folyamatát; továbbá olyan kreatív tanácsokkal, fogásokkal is szolgál a fejezet, melyek a kutatást és a tájékozódást előkészítve segítik az író munkáját. A harmadik fejezet *A történet szerkezeti alapelvei* címet viseli, és a cselekmény mozzanatainak precíz elemzését adja, míg végül *Az író munkája* zárórész az ellenerők, konfliktusok hatásos szembesítéséről, valamint a tényleges írói munkáról, az írásról, a szöveg megszerkesztéséről, stílusáról szól. A *Fade out* a buzgó önfejlesztésre, szüntelen gyakorlásra ösztönözve búcsúzik, azzal a végzővel, hogy a könyv elolvasásával máris megtettük az első sikeres lépést a forgatókönyvírás felé.

A szerző néhány sablonos és felszínes megjegyzése mellett csupán azt a szerkesztői döntést kifogásolhatjuk, hogy a magyarra fordított filmcímek mellett nem találjuk az eredetit is. Így, ha nem ismerjük fel a szóban forgó alkotást, hátra kell lapoznunk a filmográfiához, s ez egy idő után fárasztó manőver lesz. Viszont ezeket az apróságokat félretéve nyugodtan és elégedetten állíthatjuk, hogy egy igen fontos szakkönyvet tartunk a kezünkben, melynek hasznos tanácsai a történetírás legalapvetőbb csínjait tárják fel előttünk.

Robert McKee: Story – A forgatókönyv anyaga, szerkezete, stílusa és alapelvei. Fordította: Jakab-Benke Nándor, Zágoni Balázs. Filmtett Egyesület, Kolozsvár, 2011.

KÓDEX –

[...] Nemes Nagy Ágnes családtörténetének felvázolása többféle tanulsággal szolgálhat, az alábbiakban csak néhány fontosabb, elsősorban genetikai és szociológiai vonatkozást emelünk ki.

A családfe részletes genetikai elemzését (kompetenciahiány okán) nem végeztem el, csupán egyetlen, nyilvánvalóan problémás jelenségre utalok: Nemes Nagy Ágnes felmenői között feltűnően gyakoriak a családon belüli házasságok. A dédszülők, nagyszülők és szülők közeli rokonságával maga a költőnő is tisztában volt, hiszen nem csupán tulajdonában voltak a családi iratok, de néhány családfát ő maga is felvázolt. A többszörös kereszteződések lehetséges következménye, a genetikai terheltség valós fenyegetettség volt.

Lengyel Balázs emlékező esszéjében felelőse „labilis lelkiállapotáról” írt, arról, hogy „megvoltak a maga szélsőséges, sötét, kétségbeesetten küzdő indulatai”. Nemes Nagy Ágnes fegyelmezett tartása mögött súlyos félelmek lapulnak: a hozzá legközelebb állónak beszélt rettegéseiről, arról, hogy örökölte anyja betegségét. A megőrüléstől való félelméről Lator László is tudott: „Volt egy ilyen szorongása [...] a családban volt valami terheltség, az anyja idegstanatóriumában volt, és Nemes Nagy Ágnes mindig nagyon félt tőle, hogy meg fog bolondulni.” A mentális veszélyeztetettség fokozott volt, hiszen – mint azt maga is pontosan tudta – szülei közeli rokonok voltak. Ez az iszonyattá nőő félelem néhány versében is megjelenik.

Nemes Nagy Ágnes „családi öröksége” nem csupán a genetikai terheltség fenyegető lehetősége volt, de markánsan meghatározó volt számára családja vallási-szociológiai beágyazottsága s még inkább az ebből következő morális imperatívusz.

Felmenői évszázadokra visszamenően református hitűek voltak, sőt: közülük többen, például egyik nagyapja s mindkét dédapja is lelkészként szolgáltak. (Tették ezt ráadásul a magyarországi puritanizmus egykori központjának számító kelet-magyarországi, észak-erdélyi régióban.) A protestáns lelkipásztori háttér olyan erős indítást adott, hogy – mint Nemes Nagy Mihály egyik leveléből kiderül – a gimnazista lány továbbtanulási terveit még a teológiát célozták. Később, a kiforrott személyiség már „szembefordult szigorúan konzervatív családjával, szélsőséges rokonaival, léteben el nem fogadva [...] a szemellenzős protestantizmust”. Mégis, gondolkodását és szemléletmódját akaratlanul is mélyen átítatta (nem elsősorban a hit, hanem) a protestáns hagyomány és etika, mely költészetének is egyik sarokköve lett. „Amit mond, az a puritanizmus nemcsak politikai, világnézeti állásfoglalása, hanem ars poetica is” – írta Vas István. [...]

[...]A felmenők *otthonvesztése* (területi elszakadás), majd a szűkebb családban megélt *otthontalanság* (eltávolodás a szülőktől) után egyetlen lehetősége maradt: az intellektuális *otthonszerzés*. [...]

Szilágyi Judit: „A furcsán pöndörödő szál” – Nemes Nagy Ágnes családfája. KORTÁRS. 2012. 07-08.

— INDEX —

Terényi Ede zeneszerző barátunk, a kolozsvári zeneakadémia professzora, a Helikon megalakulásától több mint 600 jegyzetet írt folyóiratunknak, a legnemesebb művészetről, a zenéről. Az ő kitartó művészgyekezete egyedülálló folyóiratunk történetében. Az elkövetkezőkben, a mester után az elsimert tanítvány, Lászlóffy Zsolt „vezényeli” a Helikon zenei rovatát.

A lángész járandósága

William Lawes: Fantázia hat húros hangszerre

Különös aura övezi azokat a művészeket, akik életük során nemcsak hírnevüket, de „bőrüket” is kockára téve, mindvégig kitartottak egy általuk igaznak vélt ügy mellett. Ilyen művész-forradalmár a magyar nemzeti öntudat lángoló alakja: a csatatéren elpusztult Petőfi Sándor, aki élete utolsó óráiban is hitt a Világ szabadság eszméi-költői igazában.

Az angol történelem mintegy kétszáz évvel előzte meg a magyart. A belháborúként induló és polgári forradalomban kicsúcsosodó véres évtized (1640-50) – amely mindenekelőtt a lefejezett uralkodó, I. Károly és a puritán kormányzó, Cromwell nevéhez fűződik – szintűgy megkövetelte a maga (modern kifejezéssel élve) értelmiségi áldozatait, mint bármely korszak, mely a párbeszéd helyett az erőszakra alapoz. És az agresszió nem válogat: magával ragad királpártit és republikánust, lángészt és tehetségtelent, haladó szelleműt és maradit – olykor az utókorra bízva a szerepek kiosztását is. Hazaáruló és mártír! Milyen nevetséges és szánalmas feladat ilyen jelzőkkel bélyegezni meg mindazt, amely más körülmények között egy életmű megteremtésének mércéjével volna mérhető.

A zeneszerző William Lawes – a történelmi „szerepek” leosztásának szempontjából – éppen az ellenkező oldalon áll, mint Petőfi. Katonaként ő is az életét adja a polgárháborúban, de nem a „szent haladás” ügyéért, hanem a királyért, akire felesküdt. (Az angol forradalom – a magyarral ellentétben – győzedelmeskedik; e tekintetben a két művész sorsa hasonló: mindketten a vesztes oldalon állva buknak el.)

De miért éppen William az áldozat? Hiszen bátyja, Henry is muzsikos, 1626-tól a Chapel Royal tagja. (Henry Lawes 1649-ben elveszti állását, és csak 1660-ban, II. Károly megkoronázását követően alkalmazzák újra.) Mindketten annak a Giovanni Coperarionak a tanítványai, aki eredeti nevén John Cooper, és az új olasz zene divatjának szellemében változtat nevet. De mielőtt folytatnánk a találgatást, nézzük, hogyan alkotott ez a mifelénk oly kevésbé ismert 17. századi angol komponista: William Lawes.

A Coperario stílusában megformált, hatszólamú viola-együttesre írt *Fantázia* 1963-ban jelent meg először nyomtatásban a *Musica Britannica* című sorozat XXI. kötetében.* A 42 ütemes kompozíció három formarésze, terjedeleme szempontjából, egymáshoz képest 6-6 ütem eltérést mutat; a 20 ütemes első részt 14 ütemes második követi, végül 8 ütemes utójáték zárja a művet.

A széles ívben kibontakozó, imitativ főrész *soggetto*-ja (témája?) akár gondolkodóba is ejthetne, hogyha nem a kora barokkra jellemző, hangszeridiomatikus írásmód felől közelítenénk; néhány évtizeddel korábban ugyanis elképzelhetetlen lett volna egy kisona ambitusú, tritonusz- és szűkített szep-timugrást tartalmazó dallammenet. (Vajon a közel száz évvel később keletkezett királyi téma – a *Thema Regium* – mennyivel „modernebb”? Ilyen összefüggésben egyáltalán nem lep meg a válasz tonális jellege; s ha netán – a II. Frigyes alkotta téma visszavetített bűvöletében – hiányérzetünk támadna a porosz kromatika iránt, íme: kettős visszavont alterációs alakban jelentkezik a szigetországi előkép.

A második formarész a *tempo*-ja, az eddiginél jóval artikuláltabb tematikus anyagnak köszönhetően, *doppio più mosso*-ként hat. Egy hatszólamú *ricercar* kezdete ez (ismét a bachi *Hódolat* – a *Musikalisches Opfer* „előképe” kísért!), melyben a téma két alakváltozata (NB. *Dux-Comes* tonális alakpár) immáron az érett barokk legárnyaltabb fuga-expozíciót előlegezi.

A *Fantázia* utolsó formaegysége váratlan kontrasztanyaggal indít: a kezdetől fogva a *fokozás* elvére épülő kompozícióban a hangismétlésre épülő háromszólamú homofónia üdítő változásként hat. A 40. ütem elejére tartogatott *alzárlat*, valamint a két felső szólam komplementer-kromatikája révén kialakuló, fölfelé törő kromatikus tetrachord – *passus duriusculus* – mintegy dallami-harmóniai megkoronázása az ékszer-műremeknek.

Vajon milyen mértékben tekinthető eleve elrendeltnek a művész sorsa? Amennyiben William Lawes műve magán viseli mindazon tulajdonságok, mondhatni „genetikai” adottságok halmozát, amelyek alkotóját is jellemzik, megállapítható-e, hogy alkotójának azért kellett idejekorán meghalnia (mindössze 43 évesen), mert – amint az a bemutatott *Fantáziából* is kiolvasható – korának elszánt, öntörvényű és magasba törő, bátor, de túlfutó vállalkozó szellemű, modern: egyszóval fegyelmezetlen „gyermek” volt?

Azt azonban nem csak tudni véljük: semmilyen önkény nem szívleli az ilyen.

LÁSZLÓFFY ZSOLT

*Select Consort Music, közr.: M. Lefkowitz. In: *Musica Britannica* XXI, London, 1963.

HOL-

A Magyar Írószövetség idén is állandó programsorozattal vett részt a kapolcsi Művészetek Völgye fesztiválon, július 27. és augusztus 5. között. Az írószövetség erdélyi alkotókat is vendégül látott: július 28-án Nagy Koppány Zsolt, július 31-én Karácsonyi Zsolt felolvasására került sor, augusztus 3-án pedig az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) képviselőjében László Noémi, Gáll Attila, Muszka Sándor, Papp Attila Zsolt és Potozky László mutatkozott be a közönségnek. A szerzőkkel Erős Kinga beszélgetett.

Számos programmal várta az irodalom kedvelőit az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) az idei Kolozsvári Magyar Napokon, augusztus 15-18. között. Augusztus 15-én *Viotti négy vagy öt élete* címmel irodalmi és életút-beszélgetés zajlott Géczi János József Attila-díjas íróval, képzőművésszel és biológussal (házigazda: Orbán János Dénes.) *Limerick-csüörtök* címmel zajlott a helyszíni karikatúra-gyártás: limerickben. Az eseményen Egyed Emese, Farkas Wellmann Endre, Fekete Vince, Karácsonyi Zsolt,

László Noémi, Lövétei László László és Szálinger Balázs vett részt (házigazda: Karácsonyi Zsolt). A következő napon az E-MIL tehetségkutató pályázatának nyertesei: Adorjáni Panna, Jobb Boróka, Korpa Tamás, Láng Orsolya, Serestély Zsolt és Székely Örs olvasott fel (házigazda: László Noémi). Végh Attila és Rózsássy Barbara szerzői estjén László Noémi töltötte be a házigazda szerepét. Az E-MIL rendezvénysorozatát Orbán János Dénes *Sándor vagyok én is* című könyvének a bemutatója zárta, Boros Lóránd közreműködésével.

Idén is volt *Látó-sátor* a marosvásárhelyi Felsőzsiget fesztiválon, augusztus 23-26. között. Az *Olvass a sörök között!* mottójú rendezvénysorozat keretében az érdeklődők változatos témájú előadásokon vehettek részt, találkozhattak a marosvásárhelyi szépirodalmi folyóirat szerkesztőivel (Demény Péterrel, Kovács András Ferencel, Szabó Róbert Csabával és Vida Gáborral), valamint ismert hazai és magyarországi írókkal, költőkkel, kiadói és lapszerkesztőkkel.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) idén is meghirdette Határon Túli Irodalmi Ösztöndíj- és Franyó Zoltán-

ösztöndíjpályázatát. Az ösztöndíjak célja, hogy a tehetséges fiatal határon túli magyar íróknak, irodalmároknak, műfordítóknak támogatást nyújtson a pályakezdéshez, illetve – korosztálytól függetlenül – kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú alkotótevékenységhez. A Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak rendszere – műfaji megoszlás szerint – az alábbi ösztöndíj-kategóriákból áll: 1. kategória: Székely János-ösztöndíj – költészeti és drámaírói ösztöndíj; 2. kategória: Gion Nándor-ösztöndíj – prózaírói ösztöndíj; 3. kategória: Schöpflin Aladár-ösztöndíj – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar kritikusok részére a 2007-től kezdődően megjelent határon túli magyar irodalmi művek értékelésére; 4. kategória: Benedek Elek-ösztöndíj – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj. A Franyó Zoltán-ösztöndíjat a Magyarországgal szomszédos országok (Ausztria kivételével) kortárs szépirodalmi műveiből való műfordításokkal lehet elnyerni. A pályázatok benyújtásának határideje: 2012. október 1. (postai bélyegző dátuma).

-MI

Keleti közmondás

VÍZSZINTES

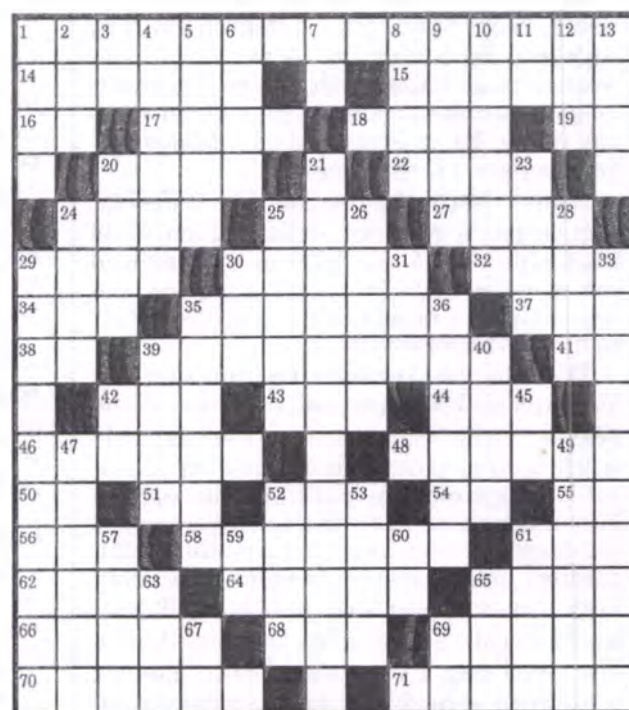
1. Keleti közmondás; első rész.

14. Meg nem határozott személy. 15. Kalapszél. 16. Rangjelző előtag. 17. Husáng, bot. 18. Utótag; -fajta. 19. Szolgája van. 20. Erősen csípő (étel). 22. De ...; francia márkíró. 24. Lyukat készítő. 25. A hélium és a bór vegyjele. 27. Rovartojás. 29. Taszító, csúsztató. 30. Veszít a mecsesen. 32. Korpusz. 34. Lamartine költeménye. 35. Állandósult vagy alkalmi szókapcsolat. 37. Hazai pénznem román neve. 38. Kiütés az ökológiában. 39. Program felvitele számítógépre. 41. Néma Tádé! 42. Maga után von. 43. Csendes Lizuka! 44. Szabályos mértani test. 46. Árut hozat. 48. Teherautót telepakol. 50. Római 49-es. 51. Gazdasági épület. 52. Középen felró! 54. Patás állat. 55. Dobolni kezd! 56. Fehér ital. 58. Villamos készüléket földelő. 61. La ...; Bolívia fővárosa. 62. Összerogy. 64. Ken ...; a *Szál a kakukk fészke* című regény szerzője. 65. Befolyását érvényesítő. 66. Számodra. 68. A hógolyózás évszaka. 69. Maros megyei

település. 70. A világ kezdetétől létező anyag. 71. Nem hiába kereső.

FÜGGŐLEGES

1. Romlott zsír, szalonna. 2. Az egyik oldal. 3. Ulm kétharmada! 4. Pléd, pokróc. 5. Törekvő. 6. Könnyeit hullató. 7. Keleti táblás játék. 8. Krassó-Szörény megyei település. 9. Szobor áll rajta. 10. Származás. 11. Japán és olasz autójelzés. 12. Futómadár. 13. Svájci folyó. 20. Telő (idő). 21. Keleti közmondás; második, befejező rész. 23. Történelmi „köznév”. 24. Fénykép. 25. Kölcsön, kredit. 26. Kelmefestő eljárás. 28. Kázus. 29. A tisztaságért felel. 30. Hajótörke. 31. Pillepalack anyaga. 33. Érdeklődő, kérdező. 35. Akit orvosi ellátásban részesítenek. 36. Tő jegén lyukat vágó. 39. Ismeretekkel rendelkező. 40. Színházi alkalmazott. 42. A hon határai! 45. Próbadarab! 47. Telepről működő (rádió). 49. Bizonyító tényekkel ellát. 52. Víruskereső számítógépes program. 53. Páros ütemű skót tánc. 57. Tréfa, angolul. 59. Telekvég! 60. Kettős betű. 61. Brazil szövetségi terület. 63. Véletlenül talál. 65. Mely helyen? 67. Ellentétes köztű. 69. Kicsinyítő képző.

A Helikon 16. számában megjelent Hauptmann című rejtély megfejtése: *Henschel fuvaros, Naplemente előtt.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta NAGY MÁRIA

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.

Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția Helikon susține și promovează municipal la titlul de Capitală culturală europeană. Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MOZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társaművészetek
RÁKÓSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlatóegyes törlés: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtószervezet.
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690. telefon/fax: (004) 0264 431 677. villámposzt: kviri.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288. Honlap: www.helikon.ro